
RKTL:n työraportteja 3/2011

Poronlihan tuotannon ja markkinoiden kehittäminen

Kaija Saarni (toim.)

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki
2011

Julkaisija:
Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Helsinki 2011

ISBN 978-951-776-819-1 (Verkkójulkaisu)

ISSN 1799-4756 (Verkkójulkaisu)

RKTL 2011

Kuvailulehti

Tekijät Kaija Saarni (toim.)			
Nimeke Poronlihan tuotannon ja markkinoiden kehittäminen			
Vuosi 2011	Sivumäärä 56	ISBN 978-951-776-819-1	ISSN 1799-4756
Yksikkö/tutkimusohjelma Elinkeino- ja yhteiskuntatutkimus / Elintarvikeohjelma			
Hyväksynyt Tutkimuspäällikkö Asmo Honkanen, Elintarvikeohjelma			
Tiivistelmä <p>Tutkimus toteutettiin RKTL:n ja MTT Taloustutkimuksen yhteistyönä ja se muodostui neljästä kokonaisuudesta. Ensimmäisessä osatutkimuksessa kuvataan pohjoismaiden porotalouspolitiikan lähtökohtia, politiikan kehitystä ja poliittisten toimenpiteiden vaikutuksia poronhoitoon ja poronlihamarkkinoihin. Toisessa osassa tarkastellaan porotalouden keskimääräisen kannattavuuden kehitystä sekä verrataan hyvin ja heikosti kannattaneita yrityksiä toisiinsa. Kolmannessa osassa kuvataan menestyvien porotalousyritysten ominaispiirteitä. Neljännessä osassa mallinnetaan siitä, miten strategisella liittoutumalla poromiehet voisivat saada paremman neuvotteluvoiman, ja miten se vaikuttaisi poronlihan hintariskeihin. Tutkimusraportin viimeisen luvun johtopäätöksissä esitetään näkemyksiä porotalouden kehitysmahdollisuuksille.</p> <p>Tutkimustulosten mukaan nykyiset tukipolitiikat ovat Pohjoismaissa monivaiheisen kehityksen tulosta, ja tavoitteiden ja toimenpiteiden yhteensovittaminen on jo lähtökohdiltaan vaikeaa. EU:n jäsenyyden alkaessa Ruotsi ja Suomi päätyivät eri tukipoliittisiin toimenpiteisiin. Maiden soveltamat erilaiset tuki-instrumentit johtivat epätodellisesti toimivilla markkinoilla maiden välisen kaupan vääristymiseen. Pohjoismaihin ei ole muodostunut yhtä poronlihan markkina-alueita. Markkinoiden toiminta perustuu pieniin, osittain yhtenäistyneisiin, kansallisiin markkinoihin, joissa tuottajahintojen eroista huolimatta hinnanmuodostus on yhtenäistä.</p> <p>Suomessa porotalouden kannattavuus on säilynyt heikkona. Porotalousyrittäjien välillä on kuitenkin merkittäviä eroja. Hyvin kannattavat yritykset ovat keskimääräistä suurempia. Heikosti kannattavien yritysten ongelmana ovat korkeat eloporo-kohtaiset tuotantokustannukset. Porojen lisäruokinta on kasvanut viime vuosina lähes koko poronhoitoalueella. Ruokinnalla on todennäköisesti ollut positiivinen vaikutus teuraspainoihin ja vasatuottoon, mutta samalla tuotantokustannukset ovat nousseet. Kasvatavat ruokintakustannukset vaikuttavat yritysten kannattavuuteen, sillä alhainen kannattavuus on yhteydessä korkeisiin ruokintakustannuksiin. Menestyvien porotalousyritysten kriittisenä tekijänä voidaan pitää osaamisen kehittämistä. Poronlihan sopimustuotannon mallinnustulosten mukaan poronlihan hinta voisi olla hieman korkeampi kuin vapailla markkinoilla ilman, että poronlihan hinnalla olisi vaikutusta kysyntään määrään. Poronlihan kasvattajat ovat vasta viimeisen parin vuoden aikana päässeet itsekin osalliseksi poronlihan korkeasta hintatasosta. Syynä tähän näyttää olevan kilpailun kiristyminen poronlihan jalostuksessa. Poronlihan tuottajahinta voisi nousta ilman, että olisi kovin suuria paineita poronlihan tai sen substituittuotteiden tuonnille. Poronlihan tuottajajoukko voisi parantaa markkina-asemaansa strategisen liittoutuman avulla.</p>			
Asiasanat Tukipolitiikka, kannattavuus, strateginen liittouma, porolaidunten kunto			
Julkaisun verkko-osoite http://www.rktl.fi/www/uploads/pdf/uudet%20julkaisut/tyraportit/poronlihan_tuotanto_markkinointi_2011.pdf			
Yhteydenotot Kaija Saarni, kaija.saarni@rktl.fi			
Muita tietoja Tutkimushanke toteutettiin yhteistyössä RKTL:n Porontutkimuksen ja MTT Taloustutkimuksen kanssa. Se on saanut avustusta maa- ja metsätalousministeriön maatilatalouden kehittämisrahastosta.			

Sisällys

Kuvailulehti	3
1. Johdanto	7
2. Pohjoismaiden tukipolitiikan vaikutukset poronlihamarkkinoihin ja poronhoitoon	9
2.1. Johdanto	9
2.2. Porotalous ja sen kehitys	9
2.2.1. Poronhoito ja laidunnus Pohjoismaissa	9
2.2.2. Suomen porolaitumet	10
2.2.3. Talvilaidunten heikentynyt ravinnontuottokyky	11
2.2.4. Kasvava lisäruokinnan tarve	12
2.3. Poronhoidon taloudelliset lähtökohdat	12
2.3.1. Hinnanmuodostus ja kansainvälinen kauppa	12
2.3.2. Poronhoidon luonnontaloudelliset ohjausmahdollisuudet	13
2.4. Tukipoliittiset toimenpiteet ja niiden vaikutukset eri markkinatilanteissa	14
2.4.1. Hintatuki ja sen kohdentuminen erilaisissa markkinatilanteissa	14
2.4.2. Panostuki ja sen kohdentuminen erilaisissa markkinatilanteissa	15
2.4.3. Suora tulotuki ja sen vaikutus	15
2.5. Tukipolitiikka Pohjoismaissa ennen EU-jäsenyyttä	16
2.5.1. Suomen politiikka ja markkinavaikutukset	16
2.5.2. Muiden pohjoismaiden politiikka ja markkinavaikutukset	16
2.6. Porotalous ja tukipolitiikka EU-jäsenyyden aikana	18
2.6.1. Norjan politiikka	18
2.6.2. EU:n politiikka	19
2.7. Poliitiikan vaikutukset Suomen poronlihamarkkinoihin	21
2.7.1. Markkinatilanne EU-jäsenyyden alkaessa	21

2.7.2. EU:n tullimuurin poistuminen ei yhtenäistänyt markkinoita	22
2.8. Ruotsin epätäydellinen kilpailu vääristää kauppaa	23
2.9. Poronlihamarkkinoiden hinnanmuodostus on yhtenäistynyt	24
2.10. Suomen poronhoidon kehitys EU-politiikan aikana	25
2.11. Eloporotuki nosti tuloja ja mahdollisti kustannusten kohoamisen	26
2.12. Johtopäätöksiä porotalouden tukipolitiikasta	28
3. Porotalouden kannattavuuskirjanpito - menestyneiden yritysten tuloksia ja ruokinnan kustannukset	32
3.1. Porotalouden kannattavuuskirjanpito	32
3.2. Keskimääräinen tuloskehitys	32
3.3. Hyvin kannattaneiden yritysten tulokset heikkoihin verrattuna	35
3.4. Ruokinnan kustannukset	39
3.5. Johtopäätöksiä	40
4. Porotalouden jatkaminen tai lopettaminen - maaseutuyrittäjyyden näkökulma	41
4.1. Tausta	41
4.2. Teoreettinen tausta	42
4.3. Aineisto ja menetelmät	42
4.4. Tuloksia	42
4.4.1. Jatkamisaikomukset	42
4.4.2. Syyt porotalouden lopettamiseen	43
4.4.3. Lopettavien ryhmät	44
4.5. Yhteenveto ja loppupäätelmiä	45
5. Strategisella liittoutumalla kilpailukykyä porotalouteen	49
5.1. Johdanto	49
5.2. Aineisto ja menetelmät	49

5.3. Tulokset ja johtopäätökset	50
6. Johtopäätökset	55

1. Johdanto

Poronhoitoalue kattaa noin kolmanneksen Suomen pinta-alasta, ja suuri osa poronhoitoalueesta on Euroopan harvaanasutuinta maaseutua. Poronhoitoalueen kehityksellä on tärkeä rooli suomalaisen harvaan asutun maaseudun kehityksessä. Yritystoiminnan edistäminen ja sen kautta työpaikkojen saaminen nähdään harvaanasutun maaseudun suurimpana mahdollisuutena.

Porotaloutta on ohjattu ja tuettu Pohjoismaissa pitkään. Erilaisin toimenpitein on pyritty parantamaan porotalouden toimintaedellytyksiä ja toimeentulomahdollisuuksia. Suomen poliittiset tavoitteet eroavat muista Pohjoismaista, minkä seurauksena toimenpiteiden yhteensovittaminen on ollut haastavaa. EU-jäsenyys muutti porotalouden ohjausta. Suomessa tukipoliittiset toimenpiteet muuttuivat ja kansallisten päätösten vaikutukset markkinoihin heikkenivät. Pohjoismaiden ja myös Venäjän poronlihamarkkinat ovat aiempaa vapaammat. Eri maiden tukitoimenpiteillä on usein myös epäsuoria vaikutuksia markkinoihin ja tuotantotapoihin, mitkä pitkällä tähtäyksellä saattavat heikentää poronhoidon luontaisia tuotantoedellytyksiä, nakertaa porotalouden kannattavuutta ja kohdistaa tukea muille kuin elinkeinonharjoittajille.

Poronhoidon tuotannolliset edellytykset ovat monessa osaa poronhoitoaluetta heikentyneet laidunten ravinnotuotantokunnan rapautuessa. Laitumet eivät pysty enää tarjoamaan riittävästi ravintoa, minkä seurauksena poroja ruokitaan talvisin säännöllisesti lähes koko poronhoitoalueella. Suomalainen poronhoito on irtautumassa perinteisestä luonnonlaidunnuksesta. Laidunten kulumisen seurauksena ruokintamäärät ovat kasvaneet voimakkaasti.

MTT Taloustutkimuksen ylläpitämässä Porotalouden kannattavuuskirjanpidossa on seurattu yli 80 eloporoa omistavien ruokakuntien porotalouden tulos- ja kannattavuuskehitystä viimeisen seitsemän vuoden aikana. Vaikka porotalouden kannattavuus on kohentunut viime vuosina, suuri osa yrityksistä on edelleen erittäin heikosti kannattavia. Alalla on myös yrityksiä, joiden kattavuus on säilynyt hyvänä. Kannattavuutta parantavia tekijöitä ovat mm. poronlihan tuottajahinnan suotuissa kehitys, suurempi yrityskoko ja kohtuulliset tuotantokustannukset.

Poronliha on raaka-aineena haluttua ja arvostettua. Tästä huolimatta poronlihan tuottajat eivät ole pystyneet hyödyntämään neuvotteluasemaa ostoliikkeiden kanssa. Tuottajaportaan hajanaisuus ja epäyhtenäisyys on heikentänyt niiden markkinavoimaa. Heikko neuvotteluasema on tyypillinen myös monilla maataloustuotannon aloilla. Markkina-aseman vahvistamiseksi aloitettiin maatalouden tuottaja- ja toimialaorganisaatiolain valmistelu keväällä 2011. Tuottajaorganisaatioiden tehtävinä voisi olla tuotannon suunnittelu ja tuotteiden markkinoille saattaminen. Myös porotaloudella saattaisi olla hyvät mahdollisuudet markkina-aseman vahvistamiseen. Strategisella liittoutumalla, paliskuntien välisellä yhteistyöllä, poromiehet voisivat saada markkinoilta paremman neuvotteluaseman ja samalla korkeamman hinnan poronlihasta.

Porotalouden tuotannon ja markkinoiden kehittäminen - tutkimuksessa tarkastellaan porotalouden ohjausmekanismien vaikuttavuutta ja poronlihan tuottajien kehittymismahdollisuuksia. Tutkimuksessa on keskitytty porotalouden tukipolitiikan vaikutusten tarkasteluun, taloudellisesti menestyneiden porotalousyrittäjien lähtökohtien selvittämiseen sekä uusien sopimuskäytäntöjen mahdollisuuksiin parantaa porotalousyritysten kannattavuutta. Hankkeen tavoitteena on tuottaa hallinnolle ja muille sidosryhmille tietoa porotalouden taloudellisesta toimintaympäristöstä ja siinä tapahtuvista muutoksista.

Tutkimus on jaettu neljään osaan. Ensimmäisessä osatutkimuksessa Kaija Saarni ja Mauri Nieminen kuvaavat pohjoismaiden porotalouspolitiikan lähtökohtia, politiikan kehitystä ja poliittisten toimenpiteiden vaikutuksia poronhoitoon ja poronlihamarkkinoihin. Lisäksi arvioidaan, miten EU-jäsenyyden mukanaan tuomat muutokset ovat muuttaneet maiden poronlihamarkkinoihin. Toisessa osassa Jukka Tauriainen kuvaa porotalouden keskimääräisen kannattavuuden kehitystä sekä vertaa hyvin ja heikosti kannattaneita yrityksiä toisiinsa. Hän tarkastelee lisäksi ruokintakustannusten kannattavuusvaikutusta. Leena Rantamäki-Lahtinen kuvaa kolmannessa osassa menestyvien porotalousyritysten ominaispiirteitä. Menestymistä mitataan erilaisilla mittareilla, joiden avulla selvitetään, miten hyvin menestyneet porotalousyritykset eroavat heikommin menestyneistä. Jussi Tuomisto kuvaa neljännessä osassa mallinnusta siitä, miten strategisella liittoutumalla poromiehet voisivat saada paremman neuvotteluvoiman, ja miten se vaikuttaisi poronlihan hintariskeihin. Tutkimusraportin viimeisen luvun johtopäätöksissä esitetään näkemyksiä porotalouden kehitysmahdollisuuksille.

2. Pohjoismaiden tukipolitiikan vaikutukset poronliha-markkinoihin ja poronhoitoon

Kaija Saarni ja Mauri Nieminen

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

2.1. Johdanto

Porotalous on Pohjois-Euroopan vanhimpia elinkeinoja, joka on vaikuttanut pohjoisten alueiden asuttamiseen ja kulttuurien muovautumiseen. Pohjoismaiden poronhoitoalueiden luonnonolot ovat osin samanlaiset, mutta porotalouden yhteiskunnalliset lähtökohdat poikkeavat eri maissa. Ruotsissa ja Norjassa porotalous on lähinnä tunturialueiden poronhoitoa rajoittuen pääasiassa saamelaisille. Suomessa porotaloutta on harjoitettu vaihtelevissa olosuhteissa muiden alkutuotantoon liittyvien elinkeinon rinnalla. Poroilla on vapaa laidunnusoikeus, ja jokaisella Suomen poronhoitoalueella asuvalla poromerkin omistajalla on nykyään myös oikeus poronhoidon harjoittamiseen.

Yhteiskunnan kehittyessä porotaloudessa on omaksuttu uusia, tehokkaampia toimintatapoja. Porotalouden mahdollisuudet tuotannon tehostamiseen ja kilpailukykyiseen toimeentulon turvaamiseen ovat kuitenkin hyvin rajalliset, sillä ankarat luonnonolot ja sääolojen voimakkaat vaihtelut heijastuvat epävarmana ja vaihtelevana toimeentulona. Porotalouden jatkuvuuden turvaaminen on edellyttänyt julkisia tukitoimenpiteitä.

Historiallisen ja alueellisen erityisaseman takia porotaloutta on tuettu Pohjoismaissa pitkään. Eri-laisin toimenpitein on pyritty parantamaan porotalouden toimintaedellytyksiä ja elinkeinonharjoittajien toimeentulomahdollisuuksia. Suomen porotalouspoliittiset tavoitteet eroavat yhteiskunnallisilta lähtökohdiltaan muista Pohjoismaista. Lähes poikkeuksetta tukipoliittiset toimenpiteet vaikuttavat markkinoihin ja poronhoidon kehitykseen. Tukien kohdentuminen riippuu markkinaolosuhteista ja saattaa heikosti toimivilla markkinoilla hyödyntää muita kuin porotalousyrittäjiä.

2.2. Porotalous ja sen kehitys

2.2.1. Poronhoito ja laidunnus Pohjoismaissa

Nykyään poronhoitoa harjoitetaan Fennoskandiassa lähes samalla alueella, jota saamelaiset asuttavat. Ruotsissa ja Norjassa poronhoito onkin perinteisesti saamelaisten oikeus. Saamelaisia Skandinaviassa asuu nykyään noin 52 000, heistä vain osa, noin 6 500 saamelaisista harjoittaa poronhoitoa. Silti Fennoskandian alueen 600 000 porosta 85 % on saamelaisten omistuksessa (Nieminen 2010a).

Suomessa poronhoitoa harjoittavat pääasiassa suomalaiset. Meillä poronhoitoalue (123 000 km²) kattaa tuntuvasti saamelaisaluetta laajemman alueen ulottuen etelässä Koillismaalle ja Pohjanmaan pohjoisosiin. Hallinnollisesti Suomen poronhoitoalue jaetaan 56 paliskuntaan. Kaikkein pohjoisimmat paliskunnat ovat saamelaisten kotiseutualuetta, jonka osuus koko poronhoitoalueen pinta-alasta on 28 %. Poronomistajia on Suomessa noin 4 600, joista saamelaisia on noin 900. Poroja Suomen poronhoitoalueella on noin 200 000.

Norjassa poronhoitoalue (146 000 km²) ulottuu Itä-Finnmarkista etelään aina Trondheimin tienoille saakka. Norjassa poronhoito on saamelaisten elinkeino. Tätä painottaa myös uudistettu po-

ronhoitolaki (vuodelta 1979). Saamelaisalue on jaettu 77 porolaidunpiiriin. Kussakin piirissä voi olla yksi tai useampia poronhoitoa harjoittavia porokyliä eli siidoja. Ne muodostuvat käyttöyksiköistä, eli perheistä ja heidän poroistaan. Etelä-Norjassa poronhoitoa harjoittaa myös neljä lähinnä talonpoikien muodostamaa poronhoitoyhtiötä. Norjassa on nykyään noin 240 000 poroa. Poronomistajia on noin 2 900, ja pääporonhoitoalue on Finnmarkissa (Nieminen, 2010a).

Ruotsissa poronhoitoa harjoitetaan alueella (165 000 km²), joka ulottuu kolmen valtakunnan pyykiltä pohjoisessa aina Taalainmaan pohjoisosiin etelässä. Poronhoitoalue käsittää sekä valtion että yksityisten maita. Poronhoito-oikeus on saamelaisilla. Ympäri vuoden Poronhoitoa saa harjoittaa viljelysrajan yläpuolella Norrbottenin ja Västerbottenin läänien saamelaisalueilla sekä muutamilla, pitkään metsäporonhoidon käytössä olevilla viljelysalueilla. Metsäporonhoitoa voidaan harjoittaa myös Norrbottenin läänin konsessioalueella, joissa poronomistajina voi olla myös ei-saamelaisia. Tunturiporonhoitoa harjoitetaan lähinnä Jämtlannin ja Kopparbergin lääneissä. Ruotsin poronhoitoalue on jaettu 51 lapinkylään (samebyar). Kussakin voi olla useita siidoja. Ruotsissa on noin 3 500 poronomistajaa ja yli tuhat poronhoitajaperhettä. Ruotsissa on nykyään noin 220 000 poroa (Nieminen, 2010a).

Pohjoismaiden poronhoitotavoissa ja laidunten käytössä on eroja. Norjassa ja Ruotsissa laidunpiirit ja lapinkylät ovat suuria ja usein muodoltaan pitkänomaisia. Porojen talvi- ja kesälaitumet ovat selvästi erillään ja laidunkierrot toimivat. Ruotsin talvilaitumet sijaitsevat lähinnä metsäalueella ja Pohjanlahden rannikolla, kesälaitumet Kölin tunturialueella. Norjassa porot laiduntavat talvella sisämaassa metsä- ja tunturikoivikkoalueilla, kesällä porot ovat rannikolla ja meren saarissa. Suomessa monet paliskunnat ovat pieniä ja pyöreitä eikä poroilla ole selvää laidunkiertoa. Isommat paliskunnat on aidattu ja erotettu toisistaan. Niiden talvi- ja kesälaitumet on myös erotettu toisistaan. Porojen laidunkierrot eivät silti toimi, tai toimivat vain osittain ja osassa paliskuntaa.

2.2.2. Suomen porolaitumet

Talvilaitumet ovat tärkeitä porojen selviytymiselle pitkän talvikauden yli. Ravintoa on niukasti, mutta vähäinkin määrä on tarpeellista. Talvella porot laiduntavat Suomessa lähinnä kangasmailla, joita on koko poronhoitoalueella lähes 7 milj. ha. Kangasmaiden määrä kasvaa pohjoiseen mentäessä, ja esim. Utsjoella niiden osuus metsä-, kitu- ja joutomaasta on peräti 85 %.

Jäkälät (*Cladonia* sp.) ovat porojen haluttua talviravintoa koko luontaisella levinneisyysalueella. Monin paikoin ne muodostavat edelleen 30 - 80 % niiden talviravinnosta. Puilla kasvavat luppojäkälät (*Bryoria* sp., *Alectoria* sp.) ovat porojen talviravintona havumetsäalueella, varsinkin kevättalvella, kun hanki tai paksu lumi estää jäkälän kaivun. Mieluiten porot syövät meillä harmaa- ja palleroporonjäkälää, jotka ovatkin yleisiä koko poronhoitoalueella. Jäkälät kasvavat erittäin hitaasti, vain 2-3 mm vuodessa Jäkälät ja lupot ovat herkkiä saasteille. Luppojen määrät vanhoissa kuusimetsissä pienentyivät saasteiden vaikutuksesta meillä 1970- ja 1980-luvuilla jopa yli 70 %. Poronhoitoalueen keski- ja eteläosissa porot kaivavat talvisin hakkuuaukeilta myös metsälauhaa (*Deschampsia flexuosa*). Taimikoiden kasvaessa ja metsän sulkeutuessa metsälauhan määrä ja merkitys poron ravintona vähenee.

Kesälaitumet ovat tärkeitä poron kasvulle. Kesäravinnon ansiosta poro kuntooutuu talven rasituksesta ja nostaa painoaan. Suoalueet ovat erittäin tärkeää laidunta Suomen poroille juuri kesällä. Puuttomat suotyypit tarjoavat tuulisella säällä ravinnon lisäksi helpotusta myös hyönteisten aiheuttamaan kiusaan eli räkkään (Nieminen, 2008a). Muita tärkeitä porojen kesälaitumia ovat jokivarsien tulvaniityt, tunturikoivikot ja -niityt. Avohakkuualueiden merkitys sekä kesä- että talvilaitumina on viime

vuosikymmeninä kasvanut. Poronhoitoalueen keski- ja eteläosissa avohakkuualueet kuuluvat myös poron tärkeimpiin kesälaitumiin (Nieminen, 2008a).

Tunturipaljakoilla on yleensä vain vähän poron kesäravintoa. Parhaita porojen kesälaitumia ovatkin kaikki runsaasti ruohomaisia ravintokasveja kasvavat laiduntyyppit, kuten rehevät korvet, hakkuuaukeat ja lehtipuustoiset kankaat. Parasta kesäravintoa eloporoa kohti laskien on eniten poronhoitoalueen etelä- ja keskiosissa, vähiten Tunturi- ja Metsä-Lapin paliskunnissa. Ero parhaan kesäravinnon määrässä on näiden alueiden välillä lähes seitsenkertainen, enimmillään yli 20-kertainen (Nieminen, 2008a).

2.2.3. Talvilaidunten heikentynyt ravinnontuottokyky

Norjassa Finnmarkin alueella jäkäläköt ovat viimeisten 30 - 40 vuoden aikana vähentyneet jopa 70 - 80 %. Syyinä ovat olleet lähinnä suuret poromäärät. Myös meillä jäkäläköiden määrä on viime vuosikymmeninä vähentynyt suuresti. Varsinaista jäkälälaidunta oli meillä 1990-luvun lopulla koko poronhoitoalueella vielä noin 1,8 miljoonaa hehtaaria (15 % alueen maa-alasta). Jäkälää oli laskennallisesti jo tuolloin koko poronhoitoalueen jäkälälaitumilla kuitenkin vähän, vain noin 350 kiloa kuiva-ainetta/ha (Nieminen, 2007).

Hyvillä laitumilla porojen pötsin sisällöstä on helposti sulavaa jäkälää Pohjoismaissa talvella edelleen 80-85 %. Kovin kuluneilla laitumilla jäkälän osuus on enää alle 15 %. Varsinkin poronhoitoalueen pohjoisosissa porojen laidunnus on johtanut monin paikoin lähes täydelliseen jäkäläpeitteen häviämiseen. Laidunnus ja tallaaminen ovat muuttaneet myös maisemaa ja aiheuttaneet paikoin eroosiota.

Metsäntutkimuslaitoksen tutkimusten mukaan porojäkälän peittävyys on pudonnut kangasmetissä viimeisten 25 vuoden aikana merkittävästi, ja se on poronhoitoalueen etelä- ja keskiosissa laskenut 6 - 12 %:sta puoleen. Ylä-Lapin paliskunnissakin peittävyys on enää 5 - 27 %. Ylä-Lapin kangasmailla jäkälää on alle 250 kiloa, Inarin paliskunnissa enää alle 150 kiloa kuiva-ainetta/ha. Inarissa laidunnuspaine kohdistuu yhä enemmän kitu- ja joutomaihin, missä jäkälää on erittäin vähän. Heikommien laidunnusta kestävä palleroporonjäkälän osuus on myös pienentynyt, etenkin Inarissa (Mattila, 2006). Etelä- ja keskiosissa jäkälää on enää alle 30 kiloa kuiva-ainetta/ha, lisäksi lupon määrä on vähentynyt (Mattila & Mikkola, 2009).

Myös RCTL:n tutkimuksissa on havaittu, että erityisen poronhoitoalueen parhaimmillakin talvilaitumilla jäkälän määrä on pudonnut puoleen kymmenessä vuodessa (Kumpula ym., 2009). Kuluneiden jäkälälaidunten tuotto on laskenut hyvin pieneksi, ja on enää vain 40 - 60 kiloa jäkälää kuiva-ainetta/ha. Poronhoitoalueen ulkopuolella, Kainuun metsäpeura-alueella, jäkälää on lähes kymmenkertaisesti ja Kuolassa tehdasalueiden ulkopuolella Suomen rajalle asti jopa yli satakertaisesti poronhoitoalueeseen verrattuna (Nieminen, 2010c).

Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomen poronhoitoalueella on enemmän suojelualueita. Poronhoitoalueen pohjoisosassa on seitsemän valtion maalle perustettua kansallispuistoa ja 10 luonnonpuistoa. Vuonna 1991 erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulle alueelle Pohjois-Lappiin perustettiin alkuperäiselinkeinoja ja saamelaiskulttuuria turvaamaan myös 12 mahdollisimman luonnontilaista erämaa-alueita. Suojelu- ja erämaa-alueilla ei harjoiteta esim. metsätaloutta. Tunturialueilla suojeluaste on jo yli 80 %. Suurien kansallis- ja luonnonpuistojen, erämaa-alueiden ja myös niiden paliskuntien jäkäläköt ovat kuitenkin yleensä voimakkaasti tai erittäin voimakkaasti kuluneita (jäkälää < 100 - 300 kg ka/ha) (Nieminen, 2010b) ja porojen saatavilla on loppoa alle 4 kiloa kuiva-ainetta/ha

(Jaakkola ym., 2006). Runsaammin jäkälää (enimmillään > 8 000 kg ka/ha) on vain porojen laidunnukselta säästyneillä pienillä ja aidatuilla alueilla.

2.2.4. Kasvava lisäruokinnan tarve

Suomessa poroja on ruokittu jo pitkään, lähinnä huonojen talvilaidunten takia. Tarhoissa annettava lisäruokinta aloitettiin poronhoitoalueen etelä- ja keskiosissa jo 1960-luvulla. Muihin Pohjoismaihin verrattuna lisäruokinta on Suomen poronhoitoalueella hyvin yleistä. Nykyään poroja ruokitaan Pohjois-Sallaa lukuun ottamatta kaikissa paliskunnissa.

Jo 1970-luvun puolivälissä kangasmaiden jäkäläköt olivat erittäin kuluneita poronhoitoalueen keski- ja eteläosissa (jäkälää vain 85 kg kuiva-ainetta/ha). Katotalvet ja peltojen paketointi lisäsivät ruokintaa paliskunnissa, joissa oma rehuntuotanto ja porojen ruokintamahdollisuudet olivat hyvät. Ruokinta levisi myös pohjoisiin paliskuntiin, joissa ei ollut lainkaan tai vain vähän loppoa mutta jäkälää vielä yli 600 kiloa kuiva-ainetta/ha. Ruokinnasta huolimatta jäkälämäärä oli merkittävästi laskenut vuonna 2004, jolloin sitä oli enää keskimäärin 200 kiloa kuiva-ainetta/ha. Kehitys on jatkunut edelleen heikkona, vuonna 2008 parhaimmillakin jäkäläkankailla oli enää jäkälää alle 300 kiloa kuiva-ainetta/ha (Mattila, 2006 ja Kumpula ym., 2009).

Norjassa poroja on ruokittu talvisin aikaisemmin poronhoitoalueen eteläosissa, lähinnä vain eisaamelaisalueella. Keski-Ruotsissa poroja on ruokittu vuoden 1986 jälkeen, ja ruokinnalla on yritetty laskea poronlihan korkeita säteilyarvoja.

2.3. Poronhoidon taloudelliset lähtökohdat

2.3.1. Hinnanmuodostus ja kansainvälinen kauppa

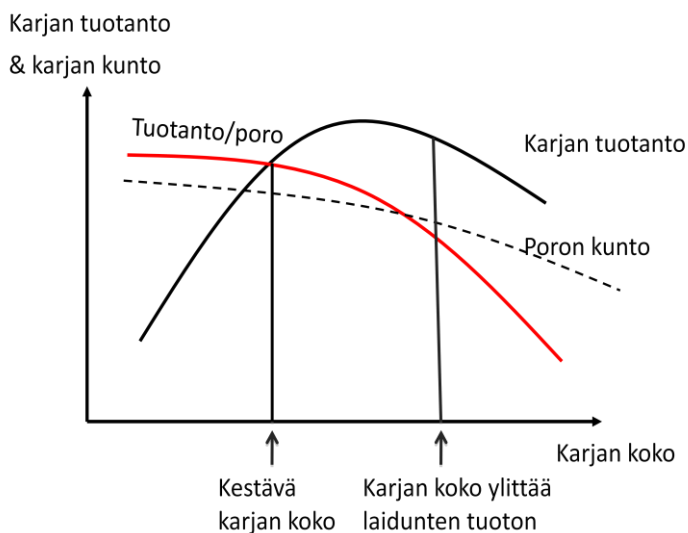
Kilpailuilla markkinoilla poronlihan hinta määräytyy kysynnän ja tarjonnan mukaan. Markkinat määrittävät hintatason, eikä yksittäinen myyjä tai ostaja pysty siihen päätöksillään vaikuttamaan. Sen sijaan epätäydellisesti toimivilla, tehottomilla markkinoilla yksittäisillä toimijoilla on markkinavoimaa ja ne pystyvät vaikuttamaan hinnanmuodostukseen ja keräämään muita korkeampia voittoja.

Yleensä tarjottu määrä riippuu hinnasta: mitä korkeampi hinta sen suurempi tarjonta. Poronlihan hinnanmääräytyminen ja markkinatilanne poikkeaa monista muista elintarvikkeista. Sen tarjonta ei yksin omaan riipu markkinoista ja hintatasosta: vaihtelevilla luonnonolosuhteilla ja kulttuurisidonnaisilla arvoilla on suuri merkitys tarjotun lihan määrään.

Kilpailullisesti toimivilla yhtenäisillä markkinoilla poron lihalle muodostuu yksi, yhtenäinen hinta. Porotaloudessa kuten myös muussa alkutuotannossa kansainväliseen kauppaan perustuvaa hinnanmuodostusta pyritään usein rajoittamaan oman tuotannon tai jalostuksen suojelemiseksi. Kaupan esteiden seurauksena hyödykkeen hinnat eriytyvät eri maissa. Jos kauppaa rajoittavat toimet eivät kokonaan estä kaupankäyntiä, muodostuu maiden välille osittain yhtenäiset markkinat. Stigler (1969) määrittelee yhtenäiset markkinat ”yhden hinnan lain” perusteella alueeksi, jonka sisällä hinnanmuodostus on satunnaisista ja lyhytaikaisista hintashokeista huolimatta yhtenäistä.

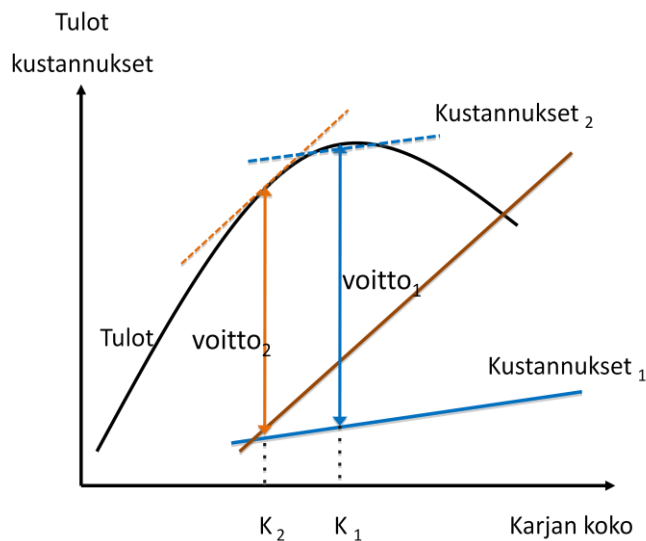
2.3.2. Poronhoidon luonnontaloudelliset ohjausmahdollisuudet

Porotalouden tuotanto riippuu laidunten ravinnontuotantokyvystä, ja vuosittainen tuotos määräytyy teuraselinten lukumäärän ja painon perusteella. Jos karjan koko nousee liian korkeaksi, laidunten ravinnontuotantokyky heikkenee. Ylilaidunnuksen seurauksena porotalouden tuotos pienenee, sillä porojen kunto heikkenee, tappiot kasvavat ja teuraspainot laskevat (Kumpula 1999) (kuva1). Porokarjan kokoa ohjaamalla pyritään varmistamaan, ettei laidunten tuotantokyky heikkene. Koon optimointi on vaikeaa, sillä poronhoidon tuotos riippuu ajoittain hyvinkin voimakkaasti vaihtelevista luonnonoloista. Tästä johtuen luonnonlaitumilla suositellaan pitämään karjan koko huomattavasti luonnon kantokykyä alemmalla tasolla, jolloin porojen kunto säilyy hyvänä ja eläinkohtainen tuotos korkeana (Danell & Gaare 1999).

Kuva 1. Tuotos riippuu laiduntavan karjan koosta. Porokohtainen tuotos laskee karjan koon kasvaessa. Laiduntavan karjan koon ylittäessä laitumen ravinnontuotantokyvyn porotalouden tuotos laskee.

Laiduntavan porokarjan kokoa voidaan rajoittaa asettamalla sille maksimikoko. Ohjauksen onnistumisen edellytyksenä on tehokas valvonta, minkä toteuttaminen laajoilla laidunalueilla saattaa olla haastavaa. Karjan koon ohjaamiseen voidaan käyttää myös taloudellisia keinoja. Jos ohjauksella nostetaan tuotantokustannuksia, tulee suuren, heikommin tuottavan porokarjan pito kannattamattomaksi. Päinvastaisella ohjauksella, tuotantokustannuksia alennettaessa kannustetaan suuren karjan kokoon perustuvaan poronhoitoon (kuva 2).

Kuva 2. Tuotantokustannuksia kohottamalla voidaan ohjata laiduntavan karjan kokoa. Korkeammilla kustannuksilla voitto on suurimmillaan pienemmällä karjan koolla (K2). Alhaisemmilla kustannuksilla voitto on korkeimmillaan suuremmalla karjan koolla (K1).

2.4. Tukipoliittiset toimenpiteet ja niiden vaikutukset eri markkinatilanteissa

Monet alkutuotantoon perustuvat elinkeinot eivät pysty tarjoamaan kilpailukykyistä toimeentuloa kehittyneissä ja vauraissa kansantalouksissa. Maa- ja porotalouden elinvoimaisuuden säilymistä on tuettu julkisin varoin yleensä aluepoliittisista, kulttuurisista tai sosiaalisista syistä. Elinkeinoa voidaan tukea erilaisin poliittisin toimenpiteiden: hintatukipolitiikalla pyritään kohottamaan myyntituloja, panostukipolitiikalla pyritään alentamaan tuotantokustannuksia. Elinkeinoa voidaan tukea myös tuotantoon sitomattomalla suoralla tuella.

2.4.1. Hintatuki ja sen kohdentuminen erilaisissa markkinatilanteissa

Hintatukipolitiikalla nostetaan tuottajahintojen taso markkinahintoja korkeammiksi. Yleensä hintatuki liittyy laajempaan tukijärjestelmään, jolla varmistetaan tuottajahintojen säilyminen maailmanmarkkinahintoja korkeampana. Tuontia rajoitetaan kauppapoliittisin rajoituksin; tuontitullit pidetään korkeana tai tuontikiintiöitä ei myönnetä tuotteille, jotka kasvattaisivat kilpailua ja johtaisivat kansallisen tuotannon hintatason laskuun. Koska hintatuki on tuotantoperusteista, se johtaa tarjonnan kasvuun. Sitä mukaan kun järjestelmä kohottaa tuottajahintoja, pyrkii yksittäinen elinkeinonharjoittaja parantamaan taloudellista tulostaan tuotantoa lisäämällä (Tomek & Robinson 1990).

Hintatuen vaikutus ja sen kohdentuminen riippuvat markkinoista. Globaaleilla, kilpailuilla markkinoilla hintatuki ei vaikuta jalostusteollisuuden maksamaan hintaan, sillä se pystyy hankkimaan raaka-aineen maailmanmarkkinahintaan. Tuki lisää tuottajan tuloa ja siirtyy suorana tulonriistona alkutuottajalle. Jos markkinat rajoittuvat tuontisuojaan ansiosta kotimaahan, vaikuttaa hintatuki sekä markkinahintaan että -määrään. Koska kysyntä on kotimarkkinoilla maailmanmarkkinoita joustamattomampaa, laskee tuotteen kysyntä tarjonnan kasvaessa. Tällöin tuki kasvattaa tuottajahintaa, mutta vastaavasti laskee kasvaneen tarjonnan takia teollisuuden maksamaa hintaa. Kilpailuilla markkinoilla raaka-aineen hinnan aleneminen heijastuu myös kuluttajahintoihin, sillä osa tuottajilla tarkoi-

tetusta tuesta kanavoituu arvoketjussa eteenpäin. Kilpailullisilla markkinoilla kukaan ei pysty keräämään ylisuuria voittoja, vaan hyöty kohdistuu viime kädessä kuluttajaan. Mikäli hintatukea sovelletaan kotimaahan rajoitetuille, epätäydellisesti toimiville markkinoille, johtaa tarjonnan kasvu suurempaa hinnan alennukseen. Markkinavoimaa käyttävä raaka-aineen ostaja maksaa tuottajalle aiempaa alhaisempaa hintaa, samaan aikaan kun se voi jättää osan raaka-aineen hinnanalennuksesta siirtämättä kuluttajahintoihin. Tällöin hintatuella ei ole vaikutusta tuotantomäärään tai tuottajan tulotasoon, myöskään kuluttaja ei hyödy hintatuesta (Schmid ym., 2007 ja Kuosmanen ym., 2008).

2.4.2. Panostuki ja sen kohdentuminen erilaisissa markkinatilanteissa

Panostukipolitiikalla kohotetaan tuottajan tulotasoa tuotantokustannuksia alentamalla. Tuen käyttöönotto parantaa yleensä välittömästi tuottajan tulotasoa. Tuki kohdistuu usein kiinteisiin kustannuseriin kuten laidunmaahan tai tuotantoeläimiin, jolloin tuki myönnetään eläinakohtaisesti. Poliittikka johtaa tarjonnan kasvuun, sillä kustannuksen lasku houkuttelee tuotannon lisäämiseen. Pitkällä aikavälillä panostuen kustannuksia alentava vaikutus katoaa, sillä alentuneet tuotantokustannukset eliminoiduvat tuotantoa lisättäessä. Tuki ei paranna alkutuottajan tulotasoa, vaan valuu kasvaviin panostuskustannuksiin (Hennessy, 1998).

Panostuen vaikutus ja sen kohdentuminen riippuvat markkinoista. Globaaleilla, kilpailuilla markkinoilla tuki ei vaikuta alkutuottajan tulotasoon. Tuki kasvattaa tuotantoa, mutta tuki ei vaikuta markkinahintaan, joka määräytyy tuesta riippumatta kilpailuilla markkinoilla. Tuetun tuotannon kotimaisuusaste saattaa kasvaa alentuneiden tuotantokustannusten takia. Jos markkinat rajoittuvat tuontisuojan ansiosta kotimaan markkinoihin, on panostuella vaikutusta sekä tuotannon määrään että markkinahintaan. Kilpailuilla kotimaan markkinoilla panostuki aikaansaa tuotannon tason nousun, mikä laskee sekä alkutuottajan saamaa tuottajahintaa että teollisuuden maksamaa hintaa. Tuki ei kasvata alkutuottajan tulotasoa, eikä elintarvikeketjun muut toimijat pääse korjaamaan ylisuuria voittoja. Kilpailuilla markkinoilla tuki hyödyntää kuluttajia, tuettujen panosten omistajia ja tuottajia. Mikäli panostukea sovelletaan kotimaahan rajoitetuilla markkinoilla joissa vallitsee epätäydellinen kilpailu, panostuen aikaansaama tuottajahintojen laskua ei hyödynnä edes kuluttajaa. Markkinavoimaa omaavilla jalostusyriyksillä tai kaupalla on mahdollisuus ylisuuriin voittoihin, jos niiden ei tarvitse siirtää panostuen aikaansaamaa raaka-aineen hinnan laskua täysimääräisenä lopputuotteisiin (Kuosmanen ym., 2008).

2.4.3. Suora tulotuki ja sen vaikutus

Tuottajan tulotason vahvistamiseksi maksettava suora tulotuki on irrotettu tuotantoprosessista, eikä se liity yleensä mihinkään panokseen tai tuotokseen. Tuen myöntäminen edellyttää asetettujen ehtojen täyttämistä. Oikeus tukeen päättyy heti, kun ehtoja ei täytetä. Tuki voidaan rinnastaa vakuutukseen, joka takaa elinkeinonharjoittajan minimitulotason ja turvaa toiminnan jatkamisen huonona sato- tai markkinakautena (Ihamuotila ja Kola, 1997).

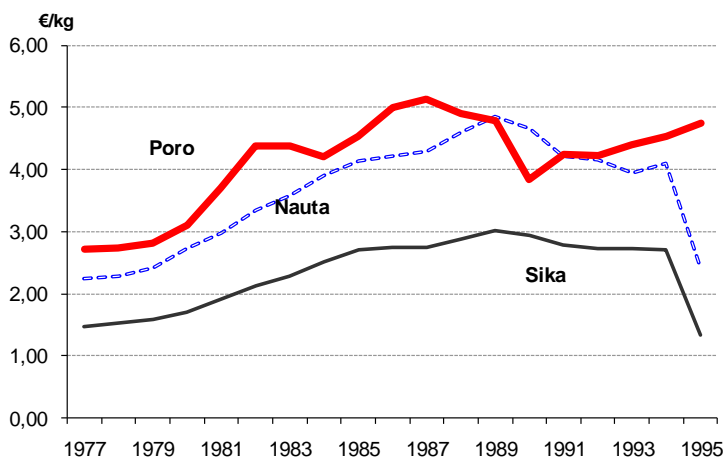
Suora tuki ei vaikuta tuottajahintoihin eikä tarjontaan, mutta sillä saattaa olla välillisiä vaikutuksia markkinoihin. Jos minimitoimeentulo on turvattu, voi elinkeinonharjoittaja olla halukkaampi ottamaan suurempia riskejä. Tämä puolestaan voi lisätä markkinoiden vaihtelua ja ennakoimattomuutta niin tuotantomäärissä kuin tuottajahinnoissa (Kuosmanen ym., 2008).

2.5. Tukipolitiikka Pohjoismaissa ennen EU-jäsenyyttä

2.5.1. Suomen politiikka ja markkinavaikutukset

Suomessa porotaloutta on pääsääntöisesti ohjattu elinkeinopoliittisista lähtökohdista. Siihen on sovellettu samoja tukipoliittisia toimenpiteitä kuin maataloudessa. Suoraa hintatukea poronlihalle ei asetettu, mutta hintatukijärjestelmän avulla tuottajahinnat pidettiin korkeina sopimusteitse ja markkinoiden hintakilpailua ja hinnanmuodostusta rajoitettiin tulli- ja tuontipolitiikalla. Porotalouden investointitukipolitiikka perustui erillislainsäädäntöön (Maa- ja metsätalousministeriö 2008).

Politiikan vaikutukset näkyivät mm. maataloustuotteiden hintojen kohoamisena. Poronlihan tuottajahinta noudatteli muiden lihatuotteiden hintoja, sillä kaupp- ja tullipolitiikka esti kilpailevien tuotteiden markkinoille pääsyn (kuva 3). Tuottajahintojen nousu siirtyi osittain myös kuluttajahintoihin, vaikka niiden kohoamista hillittiin jalostus- ja elintarviketeollisuudelle myönnettävälle alkutuotevähennyksellä.

Kuva 3. Poron-, naudan- ja sianlihan nimellinen tuottajahinnan kehitys. Lähteet: TIKE ja Paliskuntain yhdistys

Harjoitettu, elinkeinolähtöinen politiikka edesauttoi poronhoidon kehittymistä ja tehostumista. Kempainen ym. (1997) mukaan tuottavuus kohosi mm. vasateurastusten, loislääkinnän ja tekniikan hyödyntämisen ansiosta. Elinkeino eli suotuisaa aikaa 1970 - 1980 -luvulla, sillä tuotantomäärät kasvoivat (Kuva 4). Kehityksen seurauksena laiduntavan karjan koko kasvoi 1970-luvulta aina 90-luvun taitteeseen, jolloin karjan koko ylitti sallitun enimmäismäärän. Laidunten kulumisen takia poromäärää oli leikattava, minkä johti poikkeuksellisen suuriin teurasmääriin. Tukipolitiikkaa ei laidunten kulumisen tai teurastusten takia ei olennaisesti muutettu.

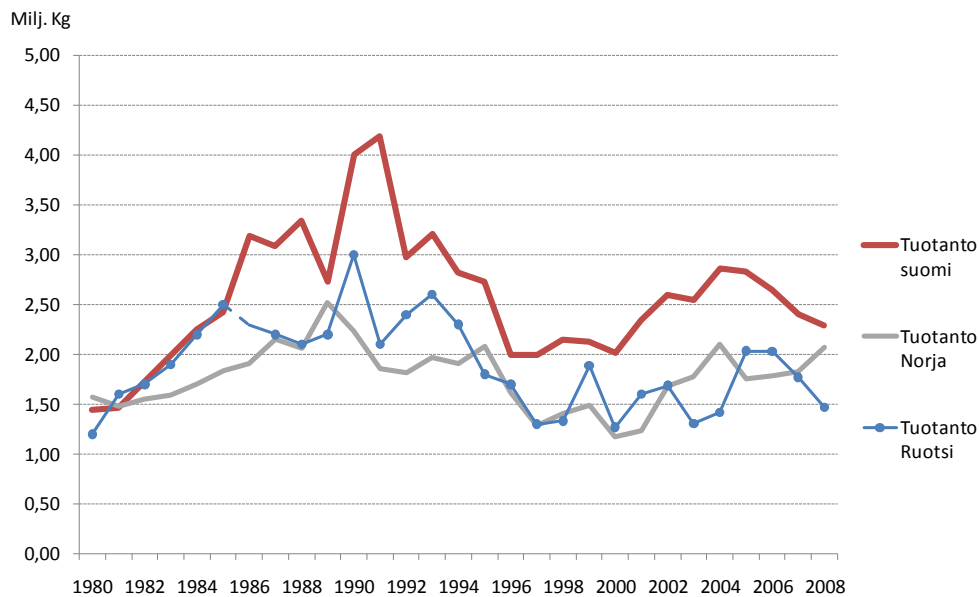
2.5.2. Muiden pohjoismaiden politiikka ja markkinavaikutukset

Ruotsissa ja Norjassa porotalouden tuki on kulttuuriperusteista. Poronhoito on saamelaiskulttuurin osa, ja kulttuuripolitiikka perustuu porotalouden tukemiseen. Poliitiikan tavoitteena on kestävään poronhoitoon perustuvan kulttuurin tukeminen.

Molemmat maat ovat tukeneet porotaloutta laajemmin ja monipuolisemmin kuin Suomi. Ruotsissa merkittävin tukimuoto on ollut tuotantoperusteisesti maksettu hintatuki. Alun perin tarkoituksena oli tuotannon ohjaaminen ja rationalisointi, mutta vähitellen se on muodostunut porotalouden kannattavuutta ylläpitäväksi toimenpiteeksi, jonka tavoitteena on myyntitulon vakauttaminen ja markkinoiden tasapainottaminen (Statistics Sweden 1999). Norjassa tuotantoa on tuettu useilla erityyppisellä siihen sidotulla tai poronhoitoa ohjaavilla tukimuodoilla. Molempien maiden politiikkaan on kuulunut myös erilaisia suoria, tuotantoon sitomattomia tukimuotoja, jotka perustuvat mm. saamelaiden maanhallintaoikeuden menettämiseen tai liittyvät saamelaiskulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Tukitoimenpiteiden ja muiden tulonlähteiden johdosta taloudelliset syyt eivät ohjaa teurastuspäätöksiä yhtä paljon kuin Suomessa. Riseth ym. (2004); Bosted (2005) ja Labba & Riseth (2007) ovat esittäneet, että lisäansioiden merkitys teurastuspäätöksiin jää vähäiseksi sekä Norjassa että Ruotsissa.

Vaikka kulttuuriperusteista johtuen porotaloutta on tuettu Suomea monipuolisemmin, on kauppa- ja hintatukipolitiikkaa säilynyt keskeisenä tukimenetelmänä Norjassa ja Ruotsissa. Molemmat maat ovat pyrkineet korkeiden tullien ja tuontilisenssien avulla suojaamaan pieniä, kansallisia poronlihamarkkinoita ja vahvistamaan tuottajahintojen muodostusta. Julkisen vallan voimakas ohjaus heikensi markkinoiden kehitystä. Norjassa poronlihalle ei muodostunut toimivia markkinoita. Tuottajahinta ei muodostunut markkinavoimien perusteella, vaan se oli takuuhintajärjestelmällä irrotettu markkinoista (Reinert 2006). Sen sijaan Ruotsissa poronlihalle kehittyi omat kansalliset markkinat, joissa tuotannolle määräytyi markkinahinta.

Koska tukipolitiikka painotti perinnettä ja kulttuuria, se ei ole johtanut yhtä voimakkaaseen elinkeinon tehostamiskehitykseen kuin Suomessa. Esimerkiksi vasateurastusten osuus säilyi alhaisena. Poliittikan eroista huolimatta myös Ruotsissa ja Norjassa porojen teurastusmäärät ja tuotanto kasvoivat. Molemmissa maissa jouduttiin laiduntavan porokarjan kokoa vähentämään laidunten tuotantokyvyn turvaamiseksi. Ruotsissa tuotantoa ja laiduntavan karjan kokoa pyrittiin ohjaamaan teurastukea säätelemällä, Norjassa politiikkaa muutettiin voimakkaammin. Takuuhintajärjestelmästä luovuttiin ja aloitettiin aiempaa markkinalähtöisemmän tavoitehinnan soveltaminen. Samaan aikaan suorien tukien osuutta nostettiin alentuneiden teurastulojen kompensoimiseksi (Statistics Sweden 1999, Reindriftforvaltningen 2001 ja Reinert 2006).

Kuva 4. Poronlihan tuotantomäärien kehitys Pohjoismaissa (Statistics Sweden, Statistic Norway, Paliskunnat).

2.6. Porotalous ja tukipolitiikka EU-jäsenyyden aikana

2.6.1. Norjan politiikka

EU:n ulkopuolisena maana Norja on jatkanut porotalouden säätelyä omista lähtökohdistaan. Elinkeinoja ohjataan ja kehitetään maatalousministeriön ja Norjan porotaloussaamelaisten välisellä vuosittaisella porotaloussopimuksella. Siinä sovitaan porotaloutta edistävästä avustuksista, suoraan poronlihan harjoittajille kohdistuvista tuista ja poronlihan tuontia rajoittavista toimenpiteistä. Tukien tavoitteena on tulojen parantaminen ja kustannusten alentaminen. Merkittävimmät tukimuodot ovat tuotantoon sidotut tuotantopalkkiot sekä teurastusavustukset (kuva 5). Kustannuksia alennetaan tukemalla laidunnuskustannuksia ja investointeja sekä kanavoimalla tukea ajankohtaisiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin tai avustetaan ristiriitojen tai konfliktien ehkäiseviä toimenpiteitä (Lantbruks- og Matdepartementet 2005).

Toimivia poronlihamarkkinoita on Norjassa pyritty rakentamaan viimeisen 20 vuoden aikana. Takuuhintajärjestelmästä luopumisen jälkeen käyttöön otettiin tavoitehintajärjestelmä. Siitä jouduttiin kuitenkin 1990-luvun puolivälissä luopumaan markkinoiden tyrehtyttyä riittämättömän tarjonnan takia. Markkinoiden toiminnan vahvistamiseksi Norja alkoi väliaikaisesti vapauttaa kauppaa ja myöntää tuontilisenssejä alennetuin tullein. 2000-luvun alussa Norja sulki rajat uudelleen ja asetti korkean tullin poronlihalle (Reinert 2006). Tavoitehintaa muutettiin sopimushinnaksi vuonna 2003 (Reidriftförvaltningen 2004). Tämän jälkeen kauppapoliittisiin rajoituksiin perustuva hintatukijärjestelmä on säilynyt yhtenä keskeisenä tukipoliittisena toimenpiteenä eikä tullitasoa ole vuoden 2003 jälkeen muutettu. Vuosittaisissa sopimuksissa määritellään tuleva tavoitteellinen sopimushinta Norjan tuottajahinnalle. Markkinaohjautuvuutta pyritään tukemaan, eikä tavoitteelliselle sopimushinnalle aseteta ylärajaa. (Lantbruks- og Matdepartementet 2005).

Vaikka suorilla tuilla on edelleen keskeinen merkitys elinkeinonharjoittajien kokonaisansioon, on porotaloussopimuksiin viime vuosina sisältynyt myös merkittäviä markkinointitoimenpiteitä. Niillä on pyritty tukemaan markkinoita ja vahvistamaan tuottajahintojen kehitystä. Aiempaa tiukempien laidunrajoitusten toimeenpano on lisäksi kasvattanut tarjontaa ja ylituotanto-ongelmien välttämiseksi on panostettu menekinedistämiseen ja poronlihan kysynnän kasvuun (Lantbruks- og Matdepartementet 2009). Viime vuosien politiikalla on myös kannustettu hyödyntämään uusia ansiomahdollisuuksia. Poronlihan jalostusarvon parantamisella ja poron sivutuotteiden monipuolisempaa hyödyntämistä edistämällä on pyritty vahvistamaan ja monipuolistamaan elinkeinonharjoittajien omaehtoisia ansiomahdollisuuksia.

2.6.2. EU:n politiikka

Porotalous oli EU:ssa tuntematon elinkeino ennen Ruotsin ja Suomen jäsenyyttä. Maiden poronhoitokulttuurit ja tukipolitiikka poikkesivat niin paljon toisistaan, että EU:n oli mahdotonta nivoa yhteistä politiikkaa. Vaikka EU:ssa vastustetaan kansallisia, maan omaa tuotantoa suosivia ja kilpailua vääristäviä tukia, tehtiin porotalouden osalta poikkeus. Ruotsi sai oikeuden jatkaa omaa alkuperäiskansan elinolosuhteiden tukemiseen perustuvaa tukipolitiikkaa ja soveltaa aiemmin käytössä ollutta hintatukea. Tuki myönnetään ruotsalaiselle poronomistajalle eläimistä, jotka teurastetaan hyväksytyissä teurastamoissa (Sveriges Författningssamling 2003).

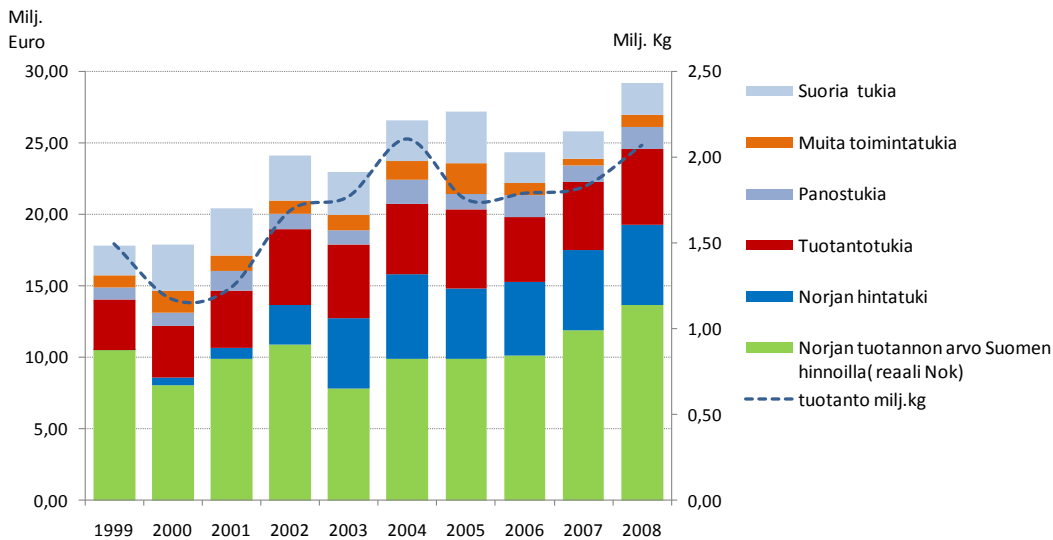
Vaikka porotaloudelle on myönnetty erityisvapautuksia, sisältyy se yhteisön maatalouspolitiikkaan ja sitä käsitellään yhtenä maataloustuotannon osana. Porotalouteen voidaan soveltaa maatalouden rakenne- ja ympäristötukia, ja sen toimintaedellytyksiä voidaan edistää tukemalla markkinoiden ja tuotannon kehittämistä. Lisäksi porotaloutta voidaan tukea EU:n erilaisin investointi- ja kehittämistuoin. Poro ei kuitenkaan kuulu EU:n hinta- tai markkinasäädelyihin tuotteisiin, eikä kilpaileville riistatuotteille aseteta erityistulleja poronlihan hintatason varmistamiseksi.

Ruotsin budjetissa säädetyt porotalouselinkeinon edistämiseen suunnatut avustukset jaetaan saamelaiskäräjien kautta. Tuotantoperusteisesti maksettu hintatuki on säilynyt merkittävimpänä yksittäisenä tukimuotona. Tämän lisäksi saamelaiskäräjien kautta kanavoidaan avustuksia laidun- ja ruokintakorvauksiin sekä muita varoja (Sveriges Riksdag 2008, Sametinget).

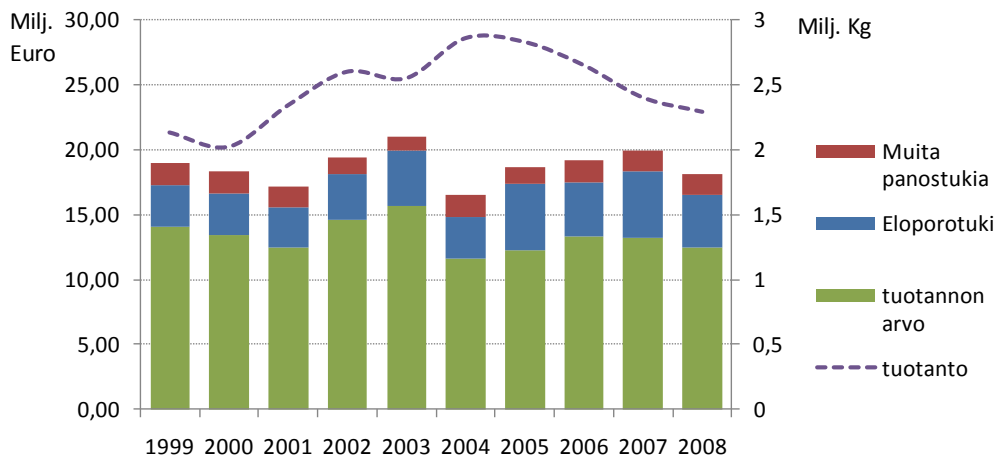
Suomessa porotaloutta on tuettu EU-jäsenyydestä lähtien EU:n maatalouspoliittisin panostuin. Porotalouden harjoittajalle myönnetään eläinperäistä eloporotukea poroluetteloön merkittyjen eloporojen lukumäärän perusteella. Eläinperäisen tuen tavoitteena on poronomistajien tulotason kohottaminen sekä poronlihan kilpailukyvyyn parantaminen tuotujen riistatuotteiden rinnalla. Elopomotuki oli aivan uusi tukimuoto eikä vastaavanlaista panosperusteista tukea ollut porotalouteen ennen sovellettu (Kemppainen ym. 1997). Lisäksi EU-jäsenyydestä lähtien maanomistajille on maksettu pinta-alakohtaisia viljelytukia. Ne ovat Pohjois-Suomessa muuta maata korkeampia ja niiden tavoitteena on tuotantokustannusten alentaminen. Tuilla on epäsuoria vaikutuksia porotalouteen, sillä niiden ansiosta nurmiviljelystä saatavan poronruokintaan käytettävän rehun tuotantokustannukset laskevat. Tuen suora vaikutus jää sen sijaan vähäiseksi, sillä vain osalle porotalouden harjoittajista maksetaan pinta-alaperusteisia tukia.

EU-jäsenyyden aikana molemmat jäsenmaat ovat pyrkineet edistämään maansa porotaloutta. Laiduntavan karjan kokoa maat säätelevät luonnonolojen ja perinteen perusteella. Suomessa on pyritty edistämään porotalouden rakenteellista kehitystä kohdistamalla eloporotuki suurimpiin porotalousyrityksiin, sekä tasaamaan markkinaheilahteluista johtuvia ansiotason muutoksia. Ruotsissa on

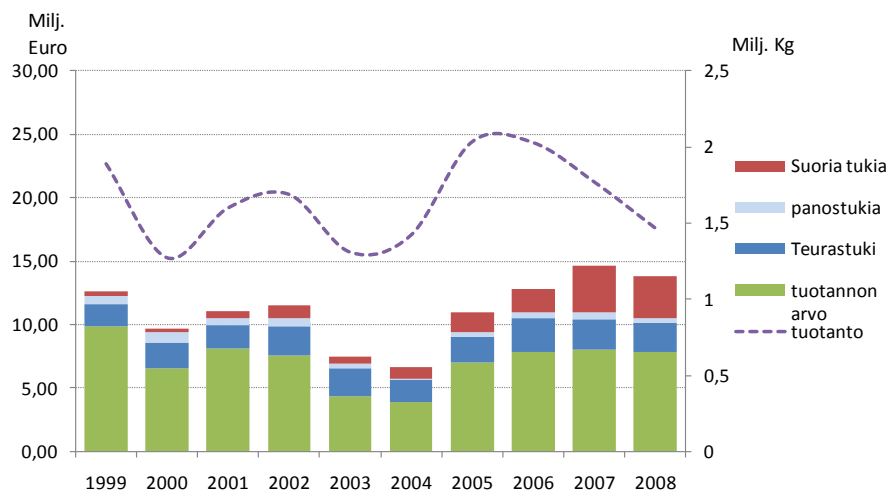
vastaavasti pyritty tasaamaan markkinaheilahtelujen vaikutuksia hintatuen avulla. Molemmat maat ovat panostaneet aiempaa voimakkaammin poronlihamarkkinoiden tukemiseen. EU:n menekinedistämistukia ja pienimuotoisen jalostustoiminnan tukimuotoja on sovellettu markkinoiden toimivuuden parantamiseen ja tuottajahintojen kohottamiseen (kuvat 6 ja 7).

Kuva 5. Norjan poronlihan tuotannon määrän ja arvon kehitys sekä poronhoidolle maksetut tuet. Tuotannon arvo on laskettu Suomen markkinahinnan perusteella. Hintatuki on Suomen hintatason ja Norjan kansallisten markkinoiden hintatason erotus. Tuotantotukiin sisältyy tuotantopalkkiot, vasa- ja teurastuspalkkio ja toimintatuki; panostukiin laidun- ja investointiavustukset; suoriin tukiiin puoliso- ja aluetuki sekä erilaiset toiminta-avustukset. Reaalihinnat euroina. (Reindriftförvaltningen)

Kuva 6. Suomen poronlihan tuotannon määrän ja arvon kehitys sekä poronhoidolle maksetut tuet. Panostuet on jaettu eloporotukeen ja muihin tukiiin, jotka ovat lähinnä investointitukia. Reaalihinnat euroina. (Paliskuntain yhdistys, Maa- ja metsätalousministeriö)

Kuva 7. Ruotsin poronlihan tuotannon määrän ja arvon kehitys sekä poronhoidolle maksetut tuet. Suoriin tukiin sisältyy EU-ympäristötuki sekä laidunmaiden korvaustuki, panostukseen ruokintakorvaukset ja muut edistämistoimet. Teurastuki on Ruotsin hintatuki. Tšernobyl-, liikenne- ja petokorvaukset on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Reaalihinnat euroina. (Sametinget ja Jordbrukstatistiken)

2.7. Poliittien vaikutukset Suomen poronlihamarkkinoihin

2.7.1. Markkinatilanne EU-jäsenyyden alkaessa

Poronlihan markkinatilanne oli ennen EU-jäsenyyttä ajautunut etenkin Norjassa ja Suomessa murrokseen. Pohjoismaiden pitkään soveltama korkeahintajärjestelmä oli johtanut porokarjan koon kasvuun ja laidunten kulumiseen. Harjoitettu politiikka oli samaan aikaan johtanut kansallisiin kilpailulta suojattuihin poronlihamarkkinoihin, joiden joustavuus laidunrajoitusten aiheuttamiin markkinamuutoksiin oli heikko.

Ruotsissa epäonnistuneen politiikan aiheuttamat pakkoteurastukset eivät johtaneet suuriin rakenteellisiin muutoksiin ja tuottajahinnan lasku jäi vähäiseksi. Poronomistajille kompensoitiin myyntitulojen heikkeneminen korkeampana hintatukena. Sen sijaan Suomessa pakkoteurastuksien aikaansaama tarjonnan kasvu johti kotimaan rajatuilla markkinoilla markkinamurroksen. Poronlihan tuottajien oman lihanjalostusyrityksen päädyttyä konkurssiin kehittyi romahtaneiden rakenteiden tilalle nopeasti uudet, aiempaa monipuolisemmat kansalliset poronlihan jalostusmarkkinat.

Norjassa poronlihamarkkinat eivät olleet toimineet lainkaan ennen 1990-luvua. Kansallisten poronlihan markkinoiden edistämiseksi Norja purki väliaikaisesti poronlihan ulkomaankauppa rajoittavia toimenpiteitä. Poronlihan kansainvälinen kysyntä nousi voimakkaasti Norjan kauppapoliittisten muutosten seurauksena juuri ennen Ruotsin ja Suomen EU-jäsenyyttä. Pohjoismaiset poronlihan markkinat alkoivat yhtenäistyä nopeasti, sillä vientimaiden niukkeneva tarjonta johti tuottajahintojen kohoamiseen. Hinnan nopeaa kohoamista edesauttoi tiukentuneista laidunrajoituksista johtuva tarjonnan jäykkyys.

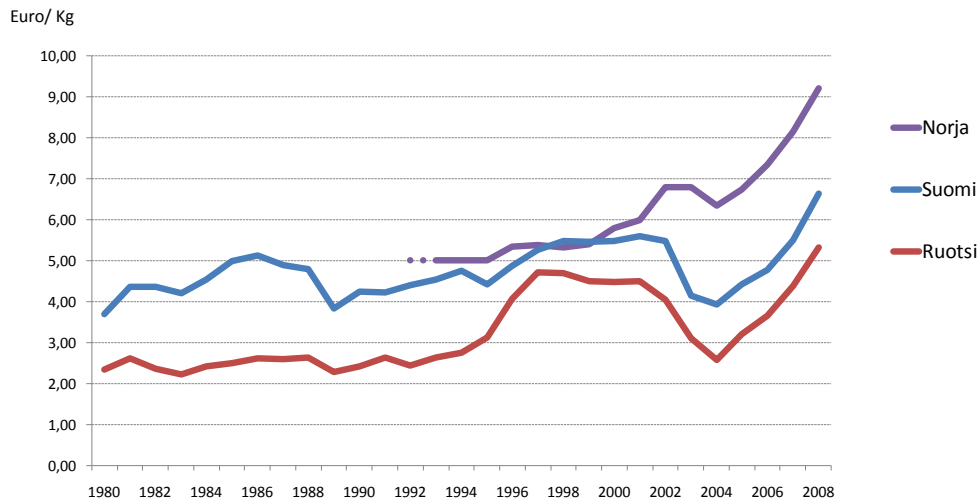
2.7.2. EU:n tullimuurin poistuminen ei yhtenäistänyt markkinoita

Suomessa käyttöön otettu laiduntavan karjan kokoon perustuva panostuki asetettiin kompensoimaan kiristyvää kilpailusta ennakoitua hinnanalennusta, sillä EU-jäsenyys avasi markkinat edullisille, kilpaileville riistatuotteille. Uusi panostuki ei kuitenkaan pystynyt poikkeuksellisten markkinaolosuhteiden takia parantamaan poronlihan kilpailuasemaa kotimaan markkinoilla. Päinvastoin korkea poronlihan hinta edesauttoi edullisen saksanhirven markkinarynnistystä. Vaikka jäsenyyden voimaan astuessa muiden kotieläintuotteiden hinnat laskivatkin voimakkaasti, oli poronlihan tuottajahinnan kehitys päinvastainen. Kova kansainvälinen kysyntä esti poronlihan tuottajahinnan laskun. Markkinatilanteen takia jalostajilla ei ollut mahdollisuutta käyttää markkinavoimaa ja hyödyntää uutta tukimuotoa tuottajahintoja alentamalla.

Tullimuurin poistumisen oletettiin johtavan Ruotsin ja Suomen tuottajahintojen yhtenäistymiseen. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaikka Suomen panostuen suuruus asetettiin lähelle Ruotsin teurastukea, ja tuotettua poronlihaa kohti tuet olivat lähes identtiset. Kansainvälinen kilpailu nosti molempien EU-maiden tuottajahintoja, mutta Ruotsissa ne jäivät huomattavasti Suomen ja Norjan hintatasoa alemmas. Hintojen yhtenäistymisen esteenä olivat Ruotsin heikosti toimivat poronlihamarkkinat. Vaikka tullirajat murtuivat, hintatuen soveltamisedot estivät Ruotsin tuottajahintojen nousun muiden maiden tasolle. Norjan avautunut kauppa lisäsi raaka-ainekilpailua myös Ruotsissa. Hinnan noususta huolimatta hintatuki varmisti, että Ruotsin jalostusteollisuuden raaka-aineen saataavuus säilyi.

Norjan tuontitullien noustua kansainvälisen kysyntä heikkeni ja vientimaiden tarjonta kotimaassa kasvoi. Uudessa markkinatilanteessa tuottajahinnat laskivat nopeasti, sillä markkinat muodostuivat edelleen joustamattomista, kansallisista markkinoista ja hinnat reagoivat voimakkaasti tarjonnan muutoksiin. Etenkin Ruotsissa markkinoiden jäykkyys johti huomattavaan, yli 40 prosentin hinnan laskuun. Muuttuneessakaan tilanteessa tuottajahinnat eivät maiden välillä yhtenäistyneet: Ruotsin tuottajahinta asettui hintatuen verran Suomen tuottajahintaa alemmaksi.

Suomessa hinnan lasku jäi Ruotsia vähäisemmäksi, sillä markkinat olivat Ruotsia joustavammat. Lisäksi hinnanalennus jäi lyhytaikaiseksi. Valtiovalta tuki pienimuotoista jalostustoimintaa samaan aikaan, kun edullinen hinta houkutteli perustamaan uusia jalostusyhtiöitä. Uusien toimijoiden ja markkinointikanavien ansiosta kilpailu poronlihamarkkinoilla kasvoi ja vahvasti tuottajahinnat hinnanalennusta edeltäneelle tasolle (kuva 8).

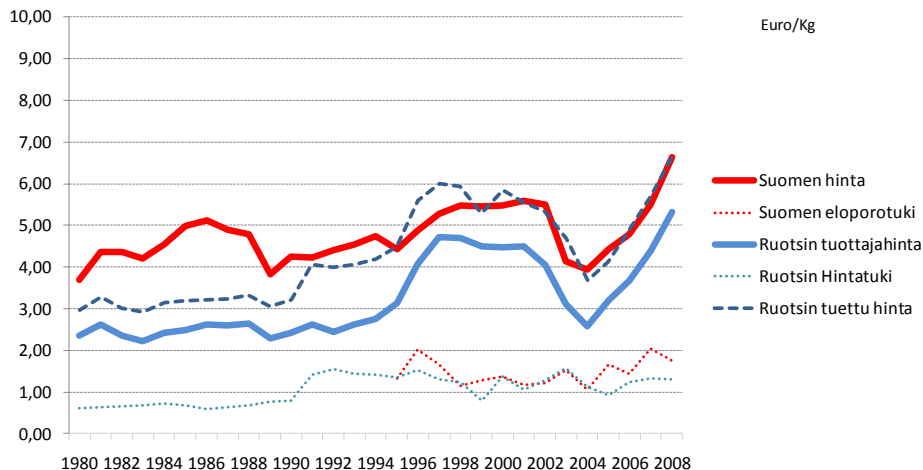
Kuva 8. Norjan, Suomen ja Ruotsin nimellinen tuottajahintojen kehitys. (Reindriftförvaltningen, Sametinget, Jordbrukstatistiken, Paliskuntain yhdistys ja Maa- ja metsätalousministeriö)

2.8. Ruotsin epätäydellinen kilpailu vääristää kauppaa

EU:n jäsenenä Ruotsi ja Suomi päätyivät eri tukipoliittisiin toimenpiteisiin historiallisista ja periaatteellisista syistä. Ruotsi säilytti hintatuen. Suomi otti käyttöön eläinکوhtaisen panostuen, joka asetettiin samansuuruiseksi kuin Ruotsin hintatuki. Täten kauppaa vääristävien vaikutusten oletettiin jäävän vähäisiksi. Ongelmana oli, että Ruotsin poronmestajille maksama hintatuen hyöty ei kohdistunutkaan EU-jäsenyyden alkaessa enää poronmestajiin, vaan se oli aikaa myöden muuttunut jalostusteollisuuden tueksi. Se oli käyttänyt markkinavoimaa ja siirtänyt hintatuen hyödyn täysimääräisenä itselleen. Jalostusteollisuuden edellytykset hintatuen hyödyntämiseen olivat otolliset, sillä tuki maksetaan teurastuksen jälkeen ja se edellyttää teurastusta Ruotsin hyväksymissä laitoksissa.

Ruotsin tukipolitiikka suojelee tehokkaasti sen omaa teollisuutta. Jalostusteollisuuden ei tarvitse varautua raaka-ainekilpailuun, sillä muiden maiden toimijoiden ei kannata kilpailla ruotsalaisten poronmestajien tuottamasta poronlihasta, koska ne eivät pysty hyödyntämään teurastukea ja hankkimaan raaka-ainetta yhtä edullisesti. Epätäydellisen kilpailun takia Ruotsin tuottajahinta jää Suoma edullisemmaksi. Ruotsissa poronlihan tuottaja saa teuraspalkkion ansiosta yhtä korkean korvauksen poronlihan myynnistä kuin suomalainen poronmestaja. Hintatuki ei kuitenkaan paranna alkutuottajan tuloa, koska hän saisi vapailla markkinoilla saman korvauksen vaikka teurastukea ei maksettaisi. Tuki hyödyntää yksinomaan ruotsalaista poronlihan ostajaa (kuva 8).

Eri maiden soveltamat erilaiset tuki-instrumentit johtivat epätäydellisesti toimivilla markkinoilla maiden välisen kaupan vääristymiseen. Ruotsin tuki vääristää Suomen ja Ruotsin välistä jalostettujen tuotteiden kauppaa, sillä ruotsalaisten jalostuskustannukset jäävät teurastuen avulla alennettujen raaka-ainekustannusten takia edullisemmiksi. Tämä on näkynyt Suomessa viime vuosina kaikkein kilpailullisimmissa tuotteissa, esimerkiksi kaupan omissa tuotemerkeissä. Ruotsin teurastuki saattaa alentaa Suomen vähittäishintoja ja hyödyntää tätä kautta suomalaisia kuluttajia.

Kuva 9. Ruotsin ja Suomen markkinahintojen ja hintatukien kehitys (reaalihinta). (Reindriftförvaltningen, Sametinget, Jordbrukstatistiken, Paliskuntain yhdistys ja Maa- ja metsätalousministeriö)

2.9. Poronlihamarkkinoiden hinnanmuodostus on yhtenäistynyt

Huolimatta siitä, että Ruotsin ja Suomen väliset tullimuurit ovat poistuneet ja Norjan poronlihamarkkinat toimivat aiempaa avoimemmin, ei Pohjoismaihin ole muodostunut yhtä poronlihan markkina-aluetta. Markkinoiden toiminta perustuu pieniin, osittain yhtenäistyneisiin, kansallisiin markkinoihin, joissa tuottajahintojen eroista huolimatta hinnanmuodostus on yhtenäistä. Markkinasignaalit siirtyvät nopeasti markkinoiden välillä.

Norjassa poronlihan kansallista hinnanmuodostusta ohjataan edelleen sopimushintajärjestelmällä. Vaikka tullit ovat pitäneet hintatason 40 prosenttia naapurimaita korkeampana, ovat maiden hinnanmuutokset heijastuneet suoraan Norjan markkinoille. Hinnat ovat nousset Norjassa viime vuosina voimakkaasti, koska sopimushintajärjestelmässä ei aseteta jalostusteollisuuden kilpailua suojaavaa maksimihintaa. Näin on haluttu edistää kansallisten markkinarakenteiden kehitystä ja jalostusyritysten välisten kilpailua. Vielä 2000-luvun alussa markkinoilla toimivat yritykset käyttivät markkinavoimaa, sillä täytäntöön pantu arvonnäköveron lasku ei siirtynyt vähittäishintoihin eikä hyödyttänyt kuluttajia (Reindriftförvaltningen 2001). Norjan poronlihamarkkinoiden nykyistä kilpailutilannetta ei tarkkaan tunneta. Vuonna 2006 neljä suurinta yritystä jalosti ja markkinoi noin 75 prosenttia tuotannosta. Suurimman toimijan kautta tulee markkinoille runsas kolmannes tuotannosta (Kjuus ym., 2006).

Todennäköisesti Suomen poronlihamarkkinat toimivat muita Pohjoismaita kilpailullisemmin. Suomessa jalostusyrityskenttä on muita maita laajempi ja monipuolisempi: vuonna 2008 runsas puolet poronlihasta jalostettiin ja markkinoitiin neljän suurimman toimijan kautta (Saarni ym., 2009). Suomen jalostusteollisuuden kilpailutilanne on heijastunut myös vähittäishintoihin. Tuottajahinnan muutokset ovat siirtyneet kuluttajahintoihin eikä jalostusyrityksillä ole ollut ratkaisevaa markkinavoimaa hintojen määräytymiseen. Suomen poronlihamarkkinat toimivat todennäköisesti kilpailullisesti, sillä esim. Paliskuntain yhdistyksen keräämien vähittäishintojen kehitys on noudattanut tuottajahintoja. Alimmillaan vähittäishinnat ovat olleet 2005, minkä jälkeen hinnat ovat nousseet kaikissa tuoteryhmissä (Väänänen & Veijola, 2010).

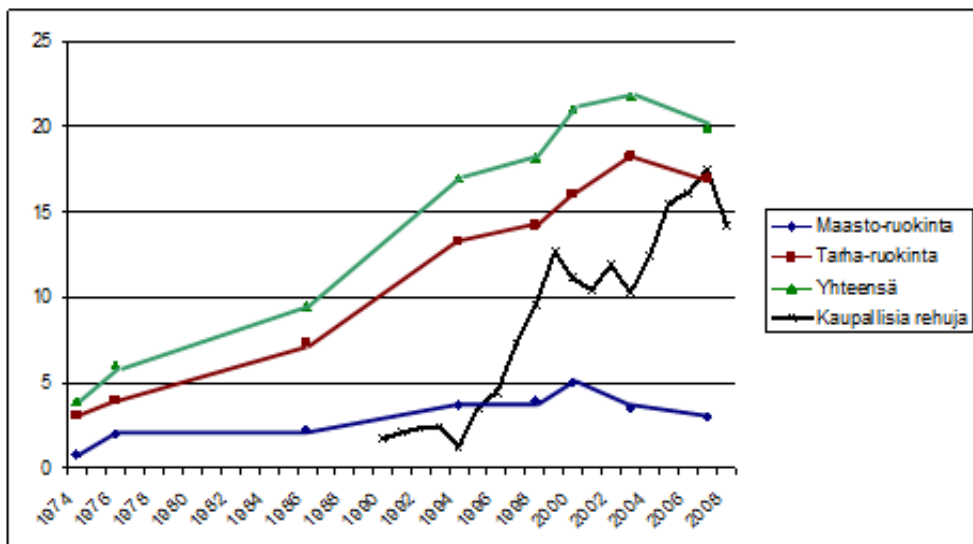
Ruotsin tuottajahinnan taso on määräytynyt EU-jäsenyyden aikana lähinnä Suomen markkinoiden mukaan. Ruotsin poronlihamarkkinat ovat Suomea keskittyneemmät ja kilpailu on todennäköi-

sesti rajoitetumpaa. Vaikka Ruotsissakin toimii joukko pieniä, erikoistuneita jalostusyhtiöitä, on markkinoita pitkään hallinnut yksi suuri erikoislihatuotteiden markkinointiin panostanut yritys. Viime vuosina se on välittänyt 70 % markkinoille päätyvästä poronlihasta (Kjuus ym. 2006). Keskittynyt jalostusporras on käyttänyt suoraa markkinavoimaa Ruotsin kansallisilla markkinoilla kanavoimalla hintatuen itselleen. Muiden maiden tuottajahinnan muodostukseen sen suora merkitys lienee vähäinen, sillä Ruotsin jalostusteollisuuden ei kannata lisätä kansainvälistä kysyntää.

2.10. Suomen poronhoidon kehitys EU-politiikan aikana

Viimeisen kymmenen vuoden aikana talvilaidunten kunto on huonontunut ja lisäruokinnan tarve on kasvanut Suomessa koko poronhoitoalueella. Talvilaidunten jatkuva heikkeneminen osoittaa, että nykyisen poromäärän ylläpito ei ole enää mahdollista pelkästään luontaisen talviravinnon varassa. Lisäruokinnalla ei ole pystytty säästämään talvilaitumia, mutta lisäruokinnan ja esteaitojen avulla poroja on paimennettu ja pidetty kuluneillakin talvilaitumilla. Lisäruokinnalla paimentaen porot on pidetty myös vanhojen metsien jäkälä- ja luppolaitumilla (Nieminen, 2010d).

Porojen lisäruokinta on nykyään jokavuotista, ja siitä on tullut varsinkin poronhoitoalueen etelä- ja keskiosissa suurin kustannustekijä ja porolaitumiin rinnastettava tuotantotekijä. Poroja ruokitaan vasotus- ja erotusaitauksiin, talvisin tarhaan ja maastoon. Poroille annetaan tarhoissa heinää, säilörehua ja teollisia rehuja. Nykyään tarhoja on noin 1 600 ja keskimäärin on 50 poroa/tarha. Tarharuokinta keskittyy poronhoitoalueen eteläosaan, jossa poronhoitovuonna 2007/08 noin 77 000 poroa (>71 % alueen eloporoista) oli tarharuokinnassa keskimäärin 90 vrk. Tarhauspäiviä oli yhteensä lähes 8 miljoonaa. Poronomistajien ikääntyminen ja petovahingot ovat lisänneet porojen tarhausta lähellä asutusta (Nieminen 2008b).

Kuva 10. Poron ruokinnan kehitys ja sen jakaantuminen tarha- ja maastoruokintaan. Kuvassa on esitetty myös kaupallisten rehujen määrä sekä ruokinta yhteensä kuivaksi heinäksi laskettuna.

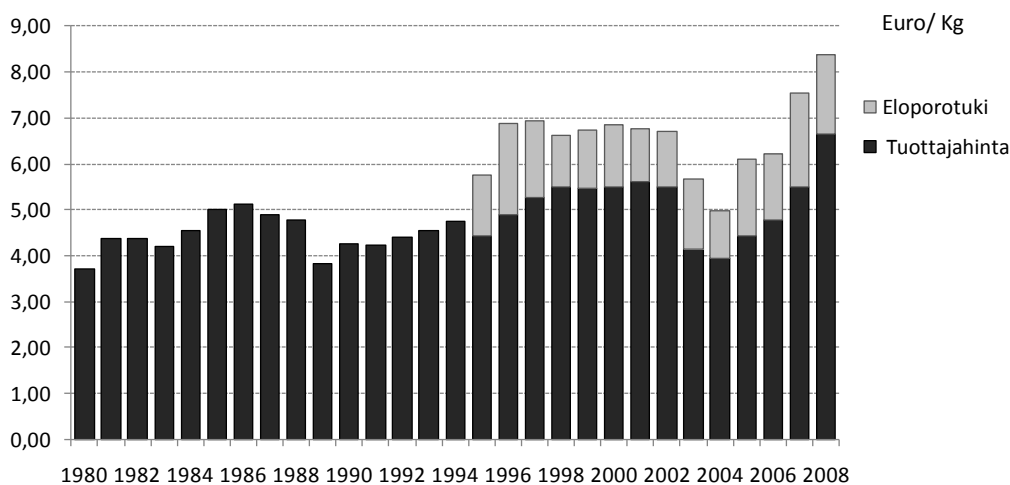
Maastoruokinta on yleisintä poronhoitoalueen keski- ja pohjoisosissa. Vuonna 2007/08 noin 75 000 poroa (>60 % alueen eloporoista) oli maastoruokinnassa. Noin 18 miljoonaa kiloa teollisia rehuja ja

yhteensä yli 40 miljoonaa kiloa rehua kuivaksi heinäksi laskettuna käytettiin porojen ruokintaan. Lisäruokinnan kustannukset olivat keskimäärin 18 euroa/eloporo ja yli 28 % koko teurastulon (13 miljoonaa euroa) arvosta. Porojen maastoruokinta on yleensä halvempaa ja hoito luonnonlaitumilla 3-4 kertaa halvempaa kuin tarharuokinta säilörehulla ja teollisilla rehuilla (Nieminen, 2010c) (kuva 9).

Ruokinnalla on estetty porokatoja, pidetty poromäärät suurina ja vakaina (suurin sallittu poromäärä 203 700 eloporoa), nostettu vasatuottoa ja vasaprocenttia (vasojen osuus/100 vaadinta) sekä vasojen syntymä- ja teuraspainoja (Kemppainen, Kettunen & Nieminen, 2003 ja Nieminen, 2010d). Vasateurastukseen (teuraista >75 % vasa) perustuva lihantuotanto (enimmillään 2,5 - 2,8 miljoonaa kiloa/vuosi) on lisääntynyt, tosin viime vuosina lisääntyneiden petovahinkojen myötä laskenut. Ruokinta on kesyttänyt edelleen poroa ja lisännyt osin peto- ja liikennevahinkoja sekä porotautien riskiä lähinnä tarhoissa. Tarhauksella on voitu tosin paikoin myös vähentää petovahinkoja.

2.11. Eloporotuki nosti tuloja ja mahdollisti kustannusten kohoamisen

Eloporotukena maksetun panostuen pääasiallisena tavoitteena oli poronomistajien tulotason turvaaminen. Todennäköisesti tuen käyttöönotto kohotti välittömästi poronomistajien tuloja. Poronlihan markkinatilanne oli voimakkaan kysynnän ansiosta niin suotuisa, että suomalaisen poronomistajan oli mahdollista hyödyntää käyttöönotettu panostuki täysimääräisesti.

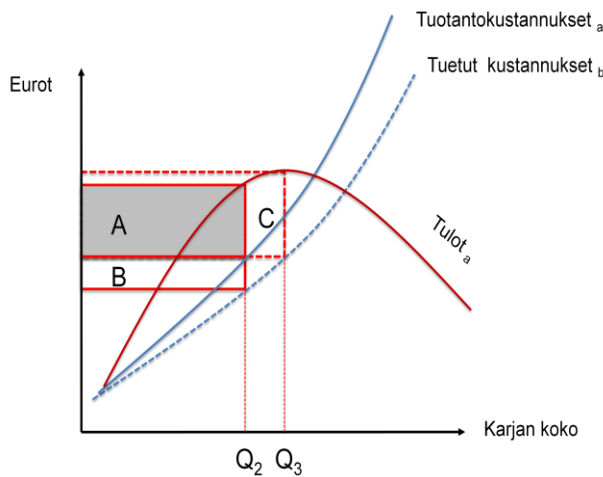

Kuva 11. Suomen Poronhoidon tulojen kehitys, kun huomioidaan sekä myyntihinnan ja kilomääräiseksi muutetun eloporojen kehitys. (nimellishinnat)

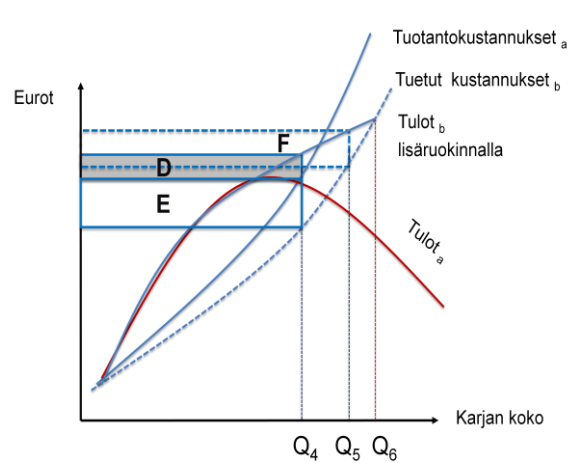
Pitkällä aikavälillä tulojen ja voiton kohoaminen houkuttelee elinkeinotoiminnassa aina tuotannon kasvattamiseen. Koska poronhoidossa se ei ole ollut karjaa lisäämällä mahdollista, ovat monet poronomistajat pyrkineet kasvattamaan tuotantoa lisäämällä muiden panosten käyttöä. EU-jäsenyyden aikana tuotantokustannukset ovatkin kohonneet huomattavasti (Paliskunnat, 2010). Samaan aikaan porojen ruokinta on lisääntynyt lähes koko poronhoitoalueella. Tuen käyttöönotto onkin todennäköisesti edesauttanut lisäruokinnan laajenemiseen etenkin niillä alueilla, joissa laidunten kunto oli jo ennen tukea heikko. Kuluneilla laitumilla tuki on mahdollistanut tuotoksen säilymisen vakaana tai parantanut sitä. Paremmilla laitumilla ei ole ollut tarvetta kasvattaa lisäruokintaa eikä tuki ole kana-

voitunut ruokintapanoksien kasvuun. Panostuen lisäksi lisäruokintaa on todennäköisesti voimistanut maatalouden pinta-alakohtainen viljelytuki, joka on parantanut poron ruokintaan soveltuvan raaka-aineen tarjontaa Pohjois-Suomessa (kuva 10).

Poronhoitoalueen tuotanto-olosuhteiden eroista huolimatta eloporotuen maksuperusteet ovat lähes samanlaiset, sillä tuen suuruus ei riipu alueen laidunnusolosuhteista tai tuotantokustannuksista. Tämän takia tuki on saattanut johtaa eri alueiden entistä suurempaa eriytymiseen. Joillakin alueilla tuki on todennäköisesti parantanut porotalousyrittäjien kannattavuutta. Heikoimmilla alueilla se on saattanut johtaa hyvin jyrkkään kustannustason kasvuun, vaikka porotalousyrittäjät ovatkin pysyneet tuen ansiosta kompensoimaan osan kustannusten noususta. Ilman eloporotukea lisäruokinta ei olisi kasvanut yhtä voimakkaasti, sillä kustannusten kasvu olisi johtanut heikoimmilla laidunalueilla toiminnan tappiollisuuteen.

Kuva 12 a

Kuva 12 b

Kuva 12. a. Panostuen käyttöönoton vaikutus tuotokseen ja voittoon, kun karjan koko ei ylitä laitumen kantokykyä. Ennen panostukea karjan koko on Q_2 , ja voitto (A). Panostuen käyttöönoton jälkeen tuotantokustannukset laskevat, ja voitto on (A+B), jos karjan koko pysyy muuttumattomana. Mutta jos panostuet johtavat tuotannon kasvuun ja karjan lisääntymiseen, voitto on (A+C). **Kuva 12 b.** Panostuen käyttöönoton vaikutus tuotokseen ja voittoon, kun karjan koko ylittää laitumen kantokyvyn ja tuotosta nostetaan lisäruokinnan avulla. Ennen panostukea karjan koko on Q_4 , ja voitto (D). Panostuen käyttöönoton jälkeen tuotantokustannukset laskevat, ja voitto on (D+E), jos karjan koko pysyy muuttumattomana. Mutta jos panostuet johtavat tuotannon kasvuun ja karjan lisääntymiseen. Panostuen ansiosta tulos ei jää enää tappiolliseksi, vaan syntyy voittoa (C).

Vuosituhanen alun jyrkkä tuottajahinnan lasku johti tukitoimiin, joilla pyrittiin vahvistamaan poronlihamarkkinoita. Menekin edistämistoimilla ja pienjalostustoimintaa tukemalla onnistuttiin lisäämään kysyntää ja nostamaan tuottajahintaa. Kysyntää vahvistavat toimenpiteet hyödynsivät poronlihan tuottajaa, sillä kysynnän jouston kasvaessa panostuki kohdistui voimakkaammin poronomistajiin. Panostuki saattoi myös houkutella tuottajia muuttamaan olennaisesti tuotantotapaansa. Osa tuottajista panosti tuotantoeläimiin tarhaamalla ja ruokkimalla niitä intensiivisesti nostaakseen tuotosta, parantaakseen tuottajahintaa tai hyödyntääkseen tuotantoaan pienjalostuksessa.

Panostukea on käytetty elinkeinon rakenteelliseen ohjaamiseen kohdistamalla tuki suurimpiin porotalousyrityksiin. Tältä osin tuki on toiminut tavoitteiden mukaisesti. Keskimääräinen porokarjan koko on noussut ja sen ansiosta myös poronmistajien yrittäjien toimeentulomahdollisuudet ovat vahvistuneet (Nieminen 2008b).

2.12. Johtopäätöksiä porotalouden tukipolitiikasta

Nykyiset tukipolitiikat ovat Pohjoismaissa monivaiheisen kehityksen tulosta, ja tavoitteiden ja toimenpiteiden yhteensovittaminen on jo lähtökohdiltaan vaikeaa. Mutta koska maiden poronlihamarkkinat ovat osin yhentyneet, on kansallisella politiikalla vaikutuksia myös muiden maiden poronhoitoon. Uusia toimenpiteitä arviointi olisi ulotettava kansallisten rajojen ulkopuolelle.

Poliittiset uudistukset ovat tarpeen. Riseth ym., (2007) on analysoinut Pohjoismaiden nykyisen porotalouspolitiikan vaikutuksia. Jos Norjan ja Ruotsin tuki- ja kompensatiotoimenpiteet eivät edelleenkään kannusta porokarjan koon leikkaamiseen ja jos Suomen panostuki perustuu jatkossakin nykyiseen karjan kokoon, tulee politiikka pitkällä aikavälillä johtamaan väistämättä kaikissa maissa laidunten kunnan heikkenemiseen ja uhkaamaan koko elinkeinon luonnontaloudellista perustaa.

Suomessa huolestuttava kehitys on panostuen seurauksena tapahtumassa muita maita nopeammin. Vaikka tuen lähtökohdat olivat elinkeinopoliittiset, on se osassa poronhoitoaluetta rapauttamassa elinkeinon jatkuvuuden edellytyksiä. Laidunten kunnan heiketessä lisäruokinta tulee lisääntymään niin pitkään kun eloporotuki estää toiminnan tappiollisuuden. Pitkällä aikavälillä kasvavien kustannusten kattamiseen tarvitaan yhä enemmän panostukea. Kehitys tulee johtamaan poronhoidon tukiriippuvuuden kasvuun. Poronlihan tuotanto muuntuu yhdeksi maatalouden erikoislihan tuotantomuodoksi. Lisäruokinta vie pohjaa vapaalta laidunnusoikeudelta. Ennen pitkää kehitys voi johtaa elinkeinon ja muiden intressiryhmien välisiin konflikteihin. Lisäksi ruokinta saattaa vaarantaa porotalouden ja poronlihan imagon aitona luonnontuotteena.

Suomen nykyisen kehityksen muuttaminen edellyttää poromäärien vähentämistä heikoimmilla laidunalueilla, eli panostuen sitomista nykyistä pienempään poromäärään. Vaikka poromäärän leikkaamisella olisi selkeät luonnontaloudelliset perusteet, on päätöksissä huomioitava myös sosiaaliset ja inhimilliset tekijät. Elinkeinojen supistamisen ja siitä johtuvien taloudellisten menetysten korvaaminen edellyttää laajaa alueellista arviointia. Vaikeasta tilanteesta huolimatta laidunrajoituksia olisi tiukennettava, sillä nykyinen tukipolitiikka johtaa poronhoitoalueiden eriytymiseen ja elinkeinon toimintaedellytysten erojen kasvuun. Pitkällä aikavälillä tukipolitiikan tavoitteena saataisi olla tuen suuntaaminen luonnonlaidunnukseen perustuvaan poronhoitoon.

Poronlihan tuotanto tulee laiduntilanteen takia vähenemään Suomessa ja todennäköisesti myös naapurimaissa. Niukkeneva tarjonta nostaa kansallisia hintoja, mikä heijastuu myös muihin porontuottajamaihin. Täysin yhtenäisiä markkinoita ei Norjan ja EU-maiden välille ole muodostunut, mutta Ruotsin ja Suomen poronmistajien harjoittama rajakauppa ylläpitää yhtenäistä hinnanmuodostusta. Sen sijaan Ruotsin ja Suomen markkinoiden yhtenäistämistä edistävää kehitystä olisi tuettava, sillä nykyinen politiikkaa vääristää maiden välistä kauppaa. Yhtenäistymiskehitys saattaa toteutua myös ilman poliittisia toimenpiteitä. Jos poronlihan niukkuus kiristää kilpailua, voivat Ruotsin tuottajahinnat nousta lähemmäs Suomen tasoa. Kilpailullisemmilla markkinoilla suurempi osuus hintatuen hyödyistä päätyisi tuottajaportaalille ja tuen kauppaa vääristävä vaikutus heikkenisi. Kiristynyt markkinatilanne saattaa myös laukaista poronlihan tuonnin lisääntymisen Venäjältä. Tuonnin kasvu saattaa

muuttaa markkinatilannetta olennaisesti. Lihaa tuovalla yritykselle voi syntyä markkinavoimaa, jos se pystyy säätelemään markkinoille tulevan lihan määrää. Jos tuontiyrityksiä on useita Ruotsista ja Suomesta, muuttuu maiden välinen kilpailuasetelma. Molempien maiden yritykset pystyvät hankkimaan raaka-ainetta yhtä edullisesti eikä hintaeroista johtuvaa kilpailuetua synny.

Eloporotukeen liittyvistä ongelmista huolimatta sillä on ollut myös myönteisiä vaikutuksia porotalouteen, sillä tuki on vahvistanut porotaloutta ja siihen liittyviä elinkeinoja. Poronlihan tuotanto on säilynyt korkeana, mikä on hyödyntänyt sekä jalostusteollisuutta että matkailua. Eloporotuella on saattanut olla huomattavaa merkitystä poronhoidon säilymisen elinkelpoisena ja kehittyvänä elinkeinona. Ilman tukea poronhoitoa saattaisi uhata näivettyminen.

Kirjallisuus

- Bosted, C., 2005. Pastoralist Economic Behavior: Empirical Results from Reindeer herders in Northern Sweden. *Journal of Agricultural Resource Economics*, 30(2)
- Danell, Ö. & Graane, E. 1998. Renhjordens produktionspotential och betesutnyttjande. Reindrif i Nordvest-Europa biologiske muligheter og begrensningar, Tema Nord 1999:510, Nordisk Ministerråd.
- Hennessy, D.A. 1998. The Production Effects of Agricultural Income Support Policies under Uncertainty. *Amer. J. Agric. Econ.* 80: 46-57.
- Ihamuotila, R. & Kola, J. 1997. Maatalouspolitiikan peruskäsitteistö. Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos- Monistesarja nro 14. Helsinki 1997.
- Jaakkola, L., Helle, T., Soppela, J., Kuitunen, M. & Yrjönen, M. 2006. Effects of forest characters on the abundance of alectorial lichens in northern Finland. - *Canadian Journal of Forest Research* 36: 2955-2965.
- Kjuus, J., Svennerud, M., Skoyen, S., Bergset, N. O., & Borgen, S.O. 2006. Ökt Verdiskapning i reinkjøttbransjen. NILF Norsk Institutt for Landbruksøkonomisk forskning. NILF-rapport 2006-2.
- Kempainen, J., Nieminen, M. & Rekilä, V. 1997. Poronhoidon kuva. Riista- ja kalataloudentutkimuslaitos, Helsinki.
- Kempainen, J., Kettunen, J. & Nieminen, M. 2003. Porotalouden taloustutkimusohjelma 2003 – 2007. - Kala- ja Riistaraportteja nro 281, 56 sivua, 2 liitettä.
- Kumpula, J. 1999. Developing an ecologically and economically ,ore stable semi-domestic reindeer management – a Finnisih poin of view. *Rangifer*, Report No. 3:111-119.
- Kumpula, J., Tanskanen, A., Colpaert, A., Anttonen, M., Törmänen, H., Siitari, J. & Siitari, S. 2009. Poronhoitoalueen pohjoisosan talvilaitumet vuosina 2005-2008. - Riista- ja kalatalous – Tutkimuksia 3/2009, 48 s.
- Kuosmanen, T., Niemi, J. & Sipiläinen, T. 2009. Maataloustuen ja tuottavuuden vaikutukset elintarvikkeiden hintamarginaaleihin ja hinnanmuodostukseen. *MTT Kasvu* 3. <http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu3.pdf>
- Labba, N., & Riset, J. Å. 2007. Analys av samiska renskötarhusålls ekonomi. *Renen; Inkomstkälla elles kulturfäste?* Rangifer Report 12 (2007).
- Lantbruks- og Matdepartementet. 2005. Reindrifstale 2005-2006. http://www.regjeringen.no/upload/kilde/lmd/bro/2005/0002/ddd/pdfv/237822-reindrifstalen_2005-2006.pdf
- Lantbruks- og Matdepartementet. 2009. Reindrifstale 2009-2010. <http://www.nrl-nbr.no/pdf/Reindrifstale2009-2010.pdf>

- Mattila, E. 2006. Porojen talvilaitumien kunto Ylä-Lapin paliskunnissa vuonna 2004.- Metlan työraportteja 28, 54 sivua.
- Mattila, E. & Mikkola, K. 2009. Poronhoitoalueen etelä- ja keskiosien talvilaitumet. - Metlan työraportteja 115, 57 sivua.
- MMM. 2008. Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain uudistamistyöryhmän loppuraportti, Helsinki 2008. Työryhmämuistio mmm 2008:10. http://www.mmm.fi/attachments/mmm/julkaisut/tyoryhmamuistiot/2008/5D6KknxNH/trm10_2008.pdf
- Nieminen, M. 2007. Riittääkö poroille jäkälää ja luppoa? - Poromies 74(1):49-54.
- Nieminen, M. 2008a. Suot porolaitumina. Kirjassa: Suomi – Suomaa. Soiden ja turpeen tutkimus sekä kestävä käyttö, sivut 132-136. Korhonen, R., Korpela, L. ja Sarkkola, S. (toim.). Suoseura ry, Maahenki Oy 2008, 288 sivua.
- Nieminen, M. 2008b. Porolaidunten kunto ja poromäärät sekä poronomistajien että ruokakuntien poromäärien muutokset. Kirjassa: Porotalouden taloudelliset menestystekijät. Rantamäki-Lahtinen, L. (toim.), sivut 46-76. MTT:n selvityksiä 156, 129 sivua, 6 liitettä.
- Nieminen, M. 2010a. Maailman porotalous. – Poromies 77(1): 28-33.
- Nieminen, M. 2010b. Poron talvilaidunten käyttö ja kunto Pohjois-Suomen luonnonsuojelu- ja erämaa-alueilla. – Riista- ja Kalatalous – Tutkimuksia 3/2010, 36 sivua.
- Nieminen, M. 2010c. Poron ravinnon muutokset ja ruokinta. - Poromies 77(5): 25-28.
- Nieminen, M. 2010d. Miksi Suomessa ruokitaan poroja? (Why supplementary feeding of reindeer in Finland?). - 16th Nordic Conference on Reindeer and Reindeer Husbandry Research, Tromsø, Norway, 16-18 November 2010. Rangifer Report No. 14 2010, pp. 40-41.
- Paliskunnat 2010. Porotalouden tilastot. Poromies 2/2010.
- Riseth, J. Å., Johansen, B., & Vatn, A. 2004. Aspects of a two-pasture-herbivore model. Int. workshop, Finland 12-14 June 2002. Rangifer, Special issue 15.
- Riseth, J. Å., Oksanen, L., Labba, N. & Johansen, B. 2007. Macro policies of economy and border crossing: Opportunities and constraints for sami reindeer herd management in northern sami. The workshop "Economic and ecological analysis of grazing systems" 5- 6 June 2007, Centre of economic Research and department of Economics at Norwegian University of Science and technology, Trondheim, Norway
- Reinert, E.S. 2006. The economics of reindeer herding, Saami entrepreneurship between cyclical sustainability and the powers of state and oligopolies. British Food J, vol. 108, No. 7: 522-540.
- Reindrifftforvaltningen. 2001. Ökonomisk utvalg 2001. Teoksessa: Totalregnskapet 2000. http://www.reindrifft.no/asset/230/1/230_1.pdf
- Reindrifftforvaltningen. 2004. Ökonomisk utvalg 2004. Teoksessa: Totalregnskapet 2003. http://www.reindrifft.no/asset/588/1/588_1.pdf
- Saarni, K., Kemppainen, J. & Setälä J. 2009. Poronlihatuotteiden markkinat 2008. Riista- ja kalatalous –selvityksiä. 6/2009.
- Sametinget. <http://www.sametinget.se>
- Schmid, E., Sinabell, F. & Hofreither, M. 2007. Phasing out of environmentally harmful subsidies: Consequences of the 2003 Cap reform. Ecological Economics (60) 2007: 596-604.
- Statistics Sweden. 1999. Svensk Rennäring. Bulls, Halmstad.
- Stingler, G. J. 1969. The Theory of Price. London. MacMillan.
- Sveriges Riksdag. 2008. Proposition 2008/09:1 Budgetpropositionen för 2009. http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=37&dok_id=GW031
- Sveriges författningssamling. 2003. Förordning(1986:255) on pristillägg på renkött. <http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1986:255>
- Tomek, W.G. & Robinson, K.L. 1990. Agricultural Product Prices. Cornell University Press, London. 4.painos.

- Warenberg, K., Danell, Ö., Gaare, E. & Nieminen, M. 1997. Porolaidunten kasvillisuus. - Pohjoismainen Porontutkimuselin (NOR) & Landbruksforlaget, 112 sivua.
- Weladji, R.B., Klein, D.R., Holand, Ø. & Mysterud, A. 2002. Comparative response of Rangifer and other northern ungulates to climatic variability. – Rangifer, 22(1): 29-46.
- Väre, H., Ohtonen, R. & Mikkola, K. 1996. The effects and extent of heavy grazing by reindeer in oligotrophic pine heats in northeastern Fennoscandia. – Ecography 19: 245-253.
- Väänänen, P. & Veijola, J. 2010. Poronlihatuotteiden vähittäishintatutkimus. Poromies 3/2010.

3. Porotalouden kannattavuuskirjanpito - menestyneiden yritysten tuloksia ja ruokinnan kustannukset

*Jukka Tauriainen,
MTT Taloustutkimus*

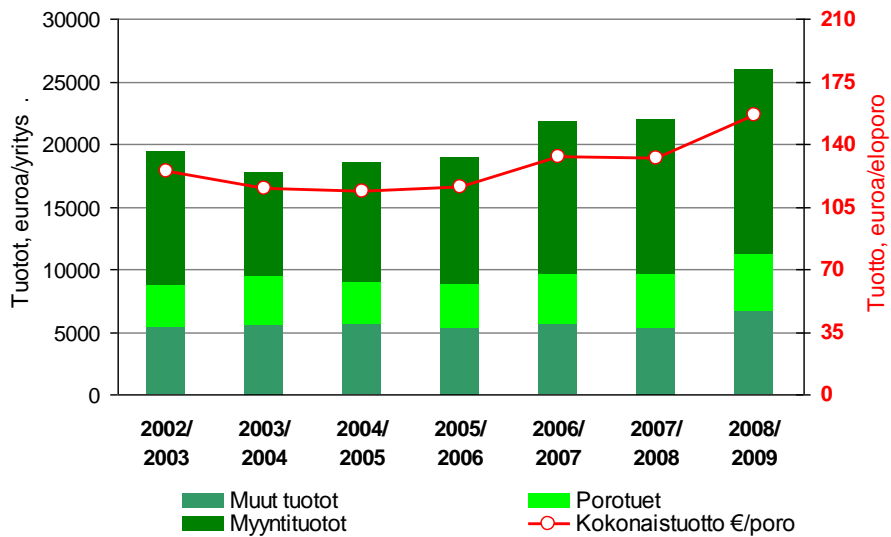
3.1. Porotalouden kannattavuuskirjanpito

MTT Taloustutkimuksen ylläpitämässä Porotalouden kannattavuuskirjanpidossa seurataan yli 80 eloporoa omistavien ruokakuntien porotalouden tulos- ja kannattavuuskehitystä. Ruokakuntaan kuuluu vähintään yksi poronomaistaja. Tässä tarkastelussa porotaloutta harjoittavia ruokakuntia nimitetään porotalousyrityksiksi. Tässä esitettävät tulokset ovat kannattavuuskirjanpitoon osallistuvien porotalousyritysten painotettuja keskiarvotuloksia, jotka ovat yleistettävissä kuvaamaan kaikkien suomalaisten yli 80 eloporon suuruisten porotalousyritysten tuloksia. Porotalouden kannattavuuskirjanpidon painotetut keskiarvotulokset ovat saatavilla Internetissä osoitteessa: www.mtt.fi/taloustohtori/porotalous.

3.2. Keskimääräinen tuloskehitys

Porotalousyritysten liikevaihto on kasvanut viimeisten seitsemän vuoden aikana 13 900 eurosta 17 000 euroon. Kasvu on enimmäkseen seurausta poronlihan suotuisasta hintakehityksestä, sillä vaikka yritysten koko eloporomäärällä mitattuna on kasvanut, poronlihan myyntimäärien lineaarinen trendi on lähestulkoon vaakasuora.

Kun liikevaihtoon lisätään porokarjan arvon muutos, yksityistalouteen otettujen tuotteiden arvo sekä vakuutus- ja petokorvaukset, saadaan porotalousyrityksen kokonaistuotto, joka vuonna 2008/2009 oli keskimäärin 26 000 euroa (kuva 13). Vuodesta 2002/2003 alkaen kokonaistuotto on kasvanut keskimäärin 4,8 prosentin vuosivauhtia. Erityisellä poronhoitoalueella tuotot ovat kasvaneet samalla aikavälillä lähes 6 prosenttia vuodessa ja muulla poronhoitoalueella noin 3 prosenttia vuodessa. Tukien osuus kokonaistuotosta on vuosina 2008/2009 ja 2009/2010e noin 18 prosenttia. Eloporoa kohti laskettu kokonaistuotto vuonna 2008/2009 oli korkein muulla poronhoitoalueella: 160 €/eloporo. Saamelaisalueella kokonaistuotto oli 148 €/eloporo ja muulla erityisellä poronhoitoalueella 141 €/eloporo.

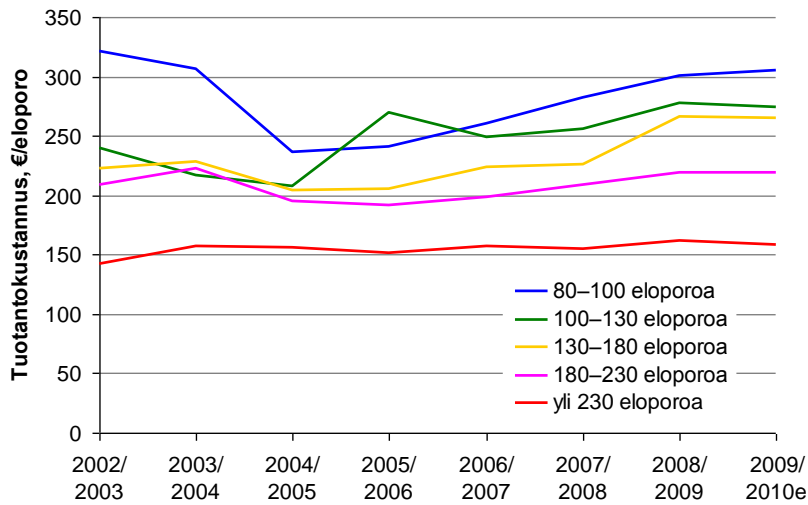

Kuva 13. Porotalouden myyntituottojen kehitys poronhoitovuosina 2002/2003–2008/2009.

Suurin yksittäinen kustannustekijä porotaloudessa on yrittäjäperheen tekemästä poronhoitotyöstä aiheutuva kustannus. Se lasketaan työtuntikirjanpitoon pohjautuen käyttäen tuntipalkkavaatimukse-
na keskimääräistä maataloustyöntekijän tuntipalkkaa, joka vuonna 2008/2009 oli 13,0 euroa. Yrittä-
jäperheen työn palkkavaatimus vuonna 2008/2009 oli 17 400 euroa yritystä kohti. Seuraavaksi suurin
kustannuserä on tarvikeostot, 10 000 euroa yritystä kohti. Muut tuotantokustannukset olivat 12 100
euroa.

Eloporoa kohti laskettu tuotantokustannus vuonna 2008/2009 oli saamelaisalueella 199 euroa ja
muulla erityisellä poronhoitoalueella 206 euroa. Muulla poronhoitoalueella se oli 279 euroa eloporoa
kohti.

Eloporoa kohti laskettuna tuotantokustannus on suurin pienimmissä yrityksissä ja alenee karja-
koon kasvaessa (seur. s. kuva 14). Pienimmissä yrityksissä vuonna 2008/2009 se oli 301 euroa/poro ja
suurimmissa 162 €/poro. Kustannuserittely osoittaa, että erityisesti poronhoitotyössä saavutetaan
suurimmat edut yrityskoon kasvaessa. Pienimmän kokoluokan keskimääräinen palkkavaatimuskus-
tannus on yli kaksin-kertainen suurimman kokoluokan eloporoa kohti laskettuun palkkavaatimukseen
verrattuna. Pienimmän kokoluokan palkkavaatimus oli 145 euroa ja suurimman kokoluokan 60 euroa
eloporoa kohti.

Kuva 14. Eloporea kohden laskettu tuotantokustannus kokoluokittain poronhoitoalueella keskimäärin vuosina 2002/2003–2007/2008.

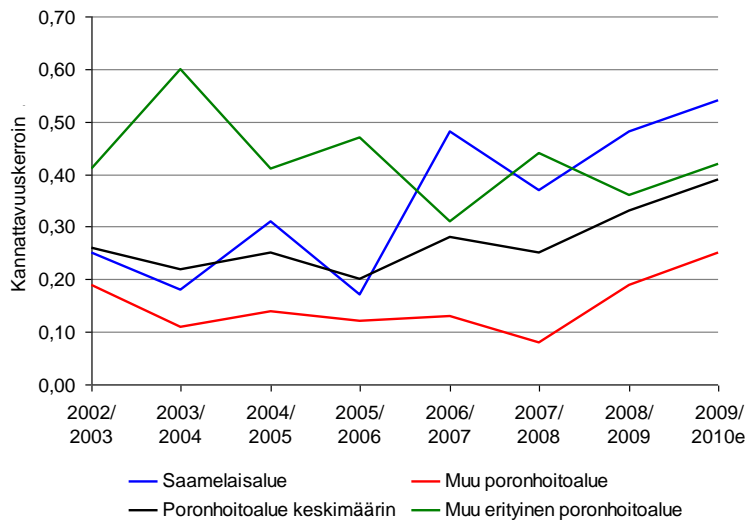
Kun kokonaistuotosta vähennetään tuotantokustannukset, saadaan rahamääräistä kannattavuutta kuvaava yrittäjänvoitto/-tappio. Porotalousyritykset ovat tuottaneet tappiota koko tarkastelujakson ajan. Vuonna 2008/2009 tappio oli 13 300 euroa yritystä kohti.

Vuonna 2008/2009 yrittäjäperheen tekemille 1 300 työtunnille ja tuotantoon sijoitetulle 50 700 euron omalle pääomalle korvaukseksi jäävä yrittäjätulo oli 6 600 euroa yritystä kohti. Yrittäjätulo oli 58 prosenttia edellisvuotta suurempi. Eloporea kohti laskettuna yrittäjätuloa jäi eniten Utsjoen ja Inarin merkkipiirien alueella, 50,5 euroa/eloporo ja vähiten Kuusamon, Pudasjärven ja Kainuun merkkipiirien alueella 15,7 euroa/eloporo.

Kannattavuuskerroin osoittaa, kuinka suuren osan yrittäjäperheen työn ja oman pääoman kustannuksista yrittäjätulo kattaa. Vuonna 2008/2009 keskimääräinen porotalousyritysten kannattavuuskerroin oli 0,33. Kannattavuus parani pohjoiseen päin mentäessä (seur. s. kuva 15).

Kaava 1. Kannattavuuskertoimen laskentakaava. Tuntipalkkavaatimus on vuodelta 2008/2009.

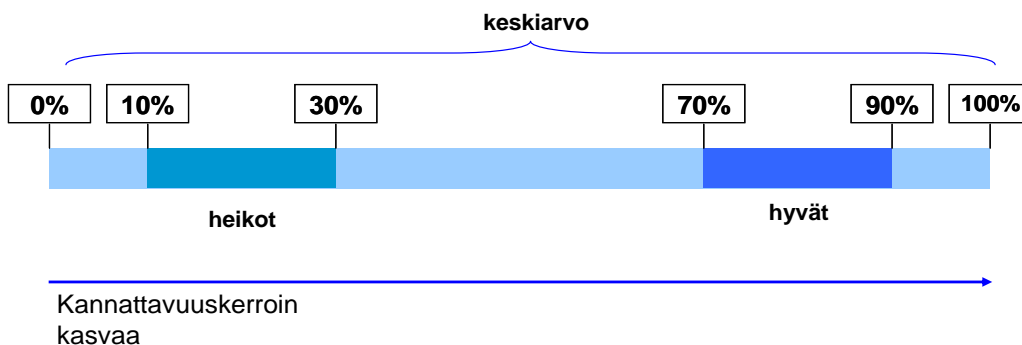
$$\text{Kannattavuuskerroin} = \frac{\text{Porotalouden yrittäjätulo, € / yritys}}{\text{Yrittäjäperheen oman työn palkkavaatimus (työtunnit x 13,00 €/h)} + \text{Oman pääoman korkovaatimus (oma pääoma, € x 5 \%)}}$$

Kuva 15. Porotalouden alueittainen kannattavuuskehitys 2002/2003 – 2009/2010e.

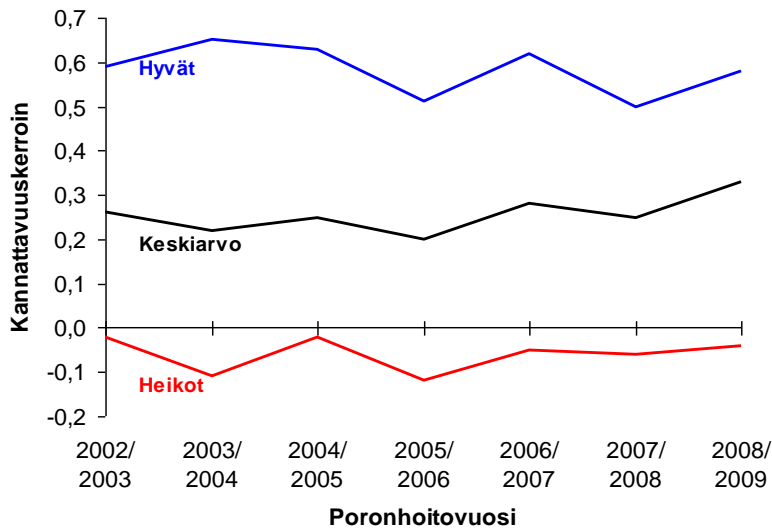
3.3. Hyvin kannattaneiden yritysten tulokset heikkoihin verrattuna

Kannattavuusryhmä ”hyvät” muodostettiin siten, että yritykset järjestettiin kannattavuuskertoimen mukaan nousevasti ja kannattavuudeltaan yrityskohtaiset painokertoimet huomioon ottaen paras kymmenesosa yrityksistä jätettiin tarkastelun ulkopuolelle. Hyvät-ryhmään luettiin seuraavat kaksi kymmenesosaa yrityksistä. Vastaavasti muodostettiin heikot-ryhmä kannattavuudeltaan heikoimmista yrityksistä.

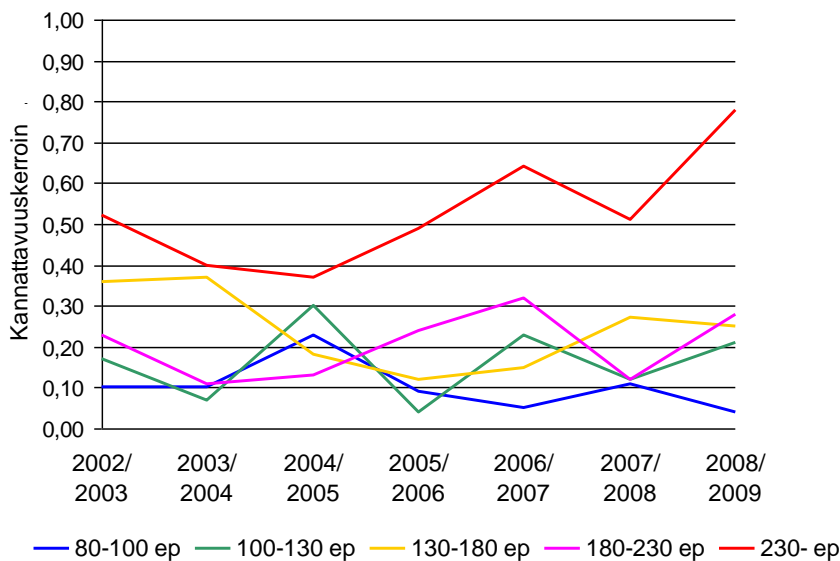
Kuva 16. Hyvät- ja heikot -ryhmien muodostaminen kannattavuuskertoimen mukaan nousevasti järjestetystä yritysaineistosta.

Hyvien ja heikkojen välinen kannattavuusero on viimeisten seitsemän vuoden aikana hieman kaventunut. Hyvät-ryhmän kannattavuuskerroin on tarkastelujaksolla vaihdellut 0,41:n ja 0,72:n välillä. Heikot-ryhmän kannattavuus on sen sijaan ollut koko ajan negatiivinen vaihdellen -0,45:stä -0,01:een. Ryhmien kannattavuuskehitys on kuvattu seuraavan sivun graafissa (kuva 17).

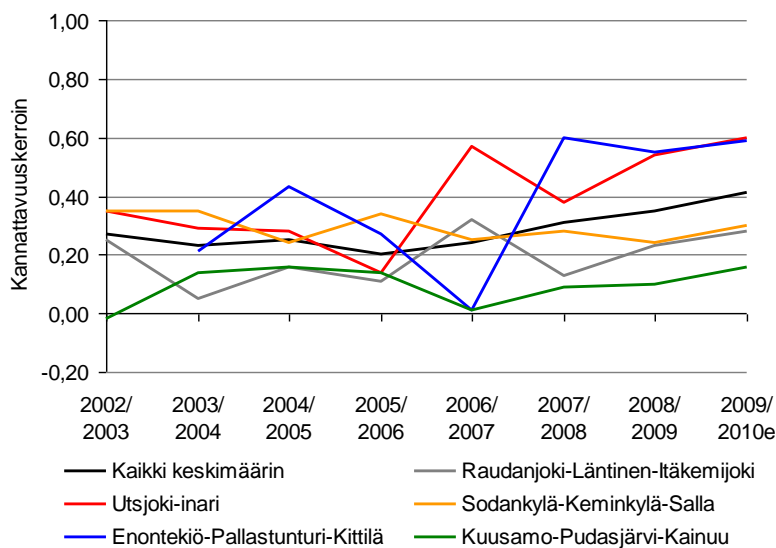
Kuva 17. Hyvät ja heikot -ryhmien sekä porotalouden keskimääräinen kannattavuuskehitys 2002/2003–2008/2009.

Hyvät-ryhmän yritykset olivat seitsemän vuoden tarkastelujaksolla keskimäärin 35 prosenttia suurempia kuin heikot -ryhmän yritykset. Yrityskoon kannattavuusvaikutus ilmenee kokoluokittaisessa tarkastelussa. Vuodesta 2004/2005 alkaen suurimman kokoluokan yritykset ovat olleet selvästi muita kannattavampia (kuva 18). Vuonna 2008/2009 suurimpien yritysten kannattavuuskerroin oli 0,78. Muiden kokoluokkien kannattavuuskerroin jäi alle 0,30:n. Kokoluokkien kannattavuusjärjestys vaihtelee jonkin verran vuosittain, mutta vuonna 2008/2009 sekä ennustevuonna 2009/2010 kokoluokkien kannattavuusjärjestys on sama kuin suurusjärjestys.

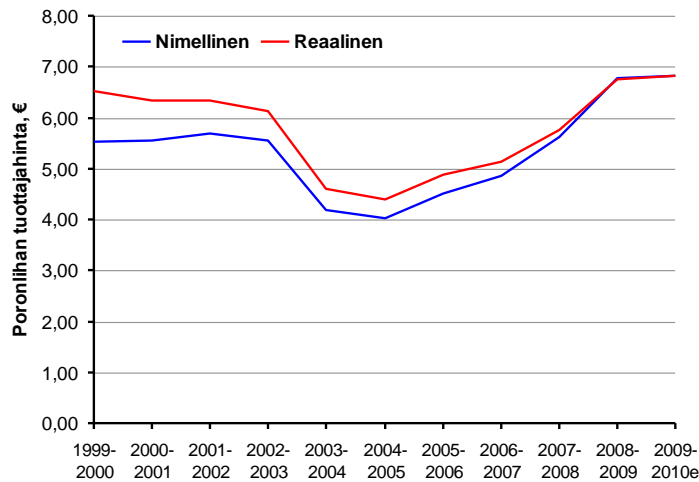
Kuva 18. Kannattavuuskertoimen kehitys kokoluokittain 2002/2003–2008/2009.

Porotalouden kannattavuus paranee yleisesti ottaen pohjoiseen päin mentäessä. Merkkipiireistä muodostettujen alueiden välillä on selviä kannattavuuseroja (kuva 19). Kainuun ja Koillismaan paliskuntien porotalouden kannattavuus on erittäin heikko. Alueen keskimääräinen kannattavuuskerroin vuonna 2008/09 oli 0,10. Enontekiön, Pallastunturin ja Kittilän merkkipiirialueen sekä Utsjoki-Inari -alueen kannattavuus oli samalla tasolla: kannattavuuskerroin oli noin 0,6. Muilla merkkipiirialueilla kannattavuuskerroin oli 2008/2009 noin 0,24. Alueellisen sijainnin ilmentämää kannattavuuseroa selittävät pohjoisen suurempi yrityskoko ja erilaisten poronhoitokäytäntöjen kustannusvaikutukset.

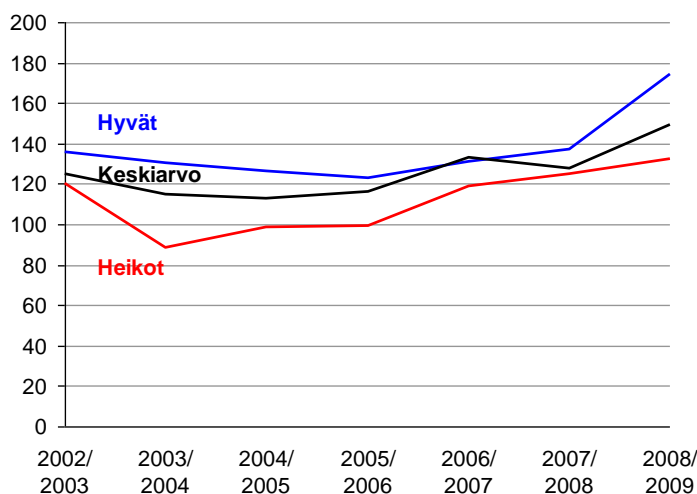
Kuva 19. Kannattavuuskertoimen kehitys merkkipiirialueittain ja koko poronhoitoalueella keskimäärin 2002/2003–2009/2010e.

Hyvät- ja heikot -ryhmien tuloksia vuosina 2002/2003–2008/2009 verrattiin eloporomäärään suhteutettujen talousmuuttujien avulla. Hyvät-ryhmän eloporomäärät olivat vuotta 2003/2004 lukuun ottamatta keskimäärin suurempia kuin heikkojen. Kyseisenä vuonna poronlihan hinnan romahdus (seur. s. kuva 20) verotti suhteellisesti enemmän suurempien porokarjojen tulosta. Vuonna 2008/2009 hyvillä oli keskimäärin 209 ja heikoilla 132 eloporoa.

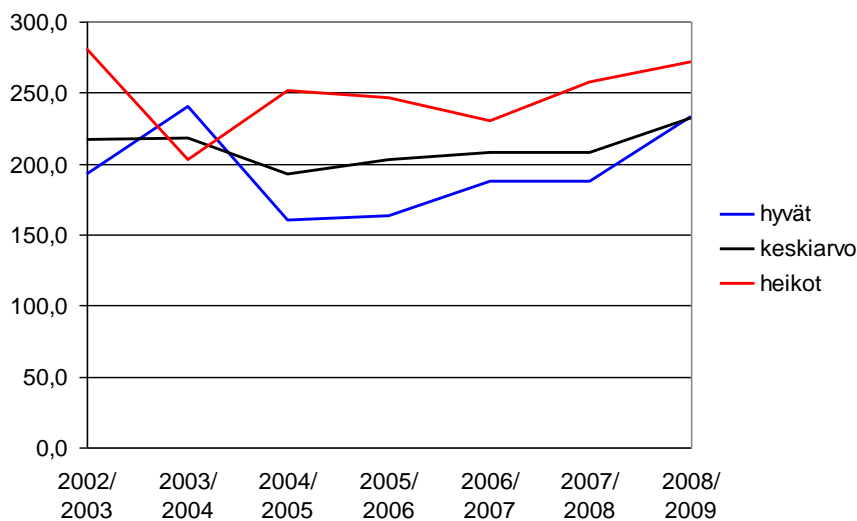
Kuva 20. Myyntiteuraiden (Ostoliikkeet, suoramyynä) keskihinnan kehitys poronhoitovuodesta 1999–2000 vuoteen 2009–2010. Viimeistä arviovuotta lukuun ottamatta hinnat perustuvat Paliskuntain yhdistyksen tuottoerotustietoihin. Reaalihinta on laskettu käyttäen deflaattorina Tilastokeskuksen elinkustannusindeksiä.

Hyvät-ryhmän parempi kannattavuus on seurausta sekä korkeammista eloporoa kohti saaduista tuotoista että alhaisemmista tuotantokustannuksista. Ryhmien kokonaistuottokehitys verrattuna porotalouden keskiarvoon on kuvattu kuviossa 21. Hyvät-ryhmän lihanmyyntituotto oli tarkastelujaksolla keskimäärin 66 €/eloporo ja heikot-ryhmän 51 €/eloporo. Suoramyynnin osuudessa teurastuotoista ei ryhmien välillä ollut systemaattista eroa. On mahdollista, että hyvien korkeampi teurastuotto johtuu paremmasta vasatuotosta ja/tai suuremmista teuraspainoista sekä paremmasta lianhinnasta. Porovahingoista eloporoa kohti saadut korvaukset ovat kuitenkin olleet useimpina vuosina hyväryhmässä suuremmat kuin heikot-ryhmässä.

Kuva 21. Hyvät- ja heikot -ryhmien sekä porotalouden keskimääräinen tuottokehitys (kokonaistuotto, €/eloporo) 2002/2003–2008/2009

Hyvät-ryhmän tuotantokustannukset olivat tarkastelujaksolla keskimäärin 194 €/eloporo ja heikot-ryhmän 253 €/eloporo (kuva 22). Hyvien tarvikekustannukset olivat tarkastelujaksolla 33 prosenttia alhaisemmat, poistokustannukset 40 prosenttia, oman työn kustannukset 22 prosenttia ja pääoman korkokustannukset 23 prosenttia alhaisemmat kuin heikkojen. Heikosti kannattaneet yritykset ovat investoineet porotalouteen enemmän, mikä kasvattaa niiden kustannuksia. Suuret investoinnit heikentävät kannattavuutta erityisesti investointia lähinnä seuraavina vuosina. Näin ollen heikosti kannattaneiden ryhmässä on mukana vasta investoineita tuotantoon panostavia yrityksiä.

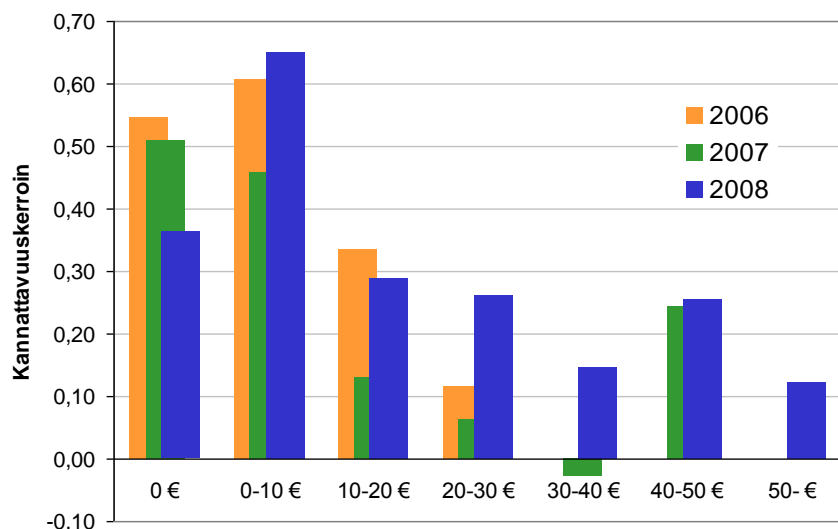

Kuva 22. Hyvät ja heikot -ryhmien sekä porotalouden keskimääräinen tuotantokustannuskehitys (tuotantokustannus, €/eloporo) 2002/2003–2008/2009

3.4. Ruokinnan kustannukset

Tarvikekustannuksiin sisältyvät rehukustannukset olivat vuosina 2006/2007–2008/2009 keskimäärin 16,9 €/eloporo. Yritystä kohti keskimääräinen rehukustannus oli keskimäärin 3 100 euroa. Hyvin kannattaneiden ryhmässä rehukustannus oli 14,1 €/eloporo ja heikosti kannattaneiden ryhmässä 22,3 €/eloporo. Ruokinnan myötä lisääntyneet työ- ja aitauskustannukset eivät sisälly näihin lukuihin. Heikot -ryhmän korkeammat rehukustannukset eivät automaattisesti osoita ruokintaa kannattamattomaksi, sillä ruokinta on mahdollisesti auttanut porokarjan säilymistä talven yli sekä runsaslukuisempaan että parempikuntoisena. Ruokinnalla on todennäköisesti positiivinen vaikutus myös teuraspainoihin ja vasatuottoon. Näitä ruokinnan tuottovaikutuksia on vaikeaa, ellei mahdotontakin eritellä yritysten taloudellisista tuloksista.

Porotalousyritykset jaettiin eloporoa kohti lasketun ruokintakustannuksen mukaan seitsemään ryhmään. Vertailuryhmäksi valittiin yritykset, joilla ei ruokintakustannuksia ollut lainkaan. Ryhmien keskimääräisiä kannattavuuseroja tarkasteltiin kannattavuuskertoimen avulla kolmena peräkkäisenä vuotena. Kannattavuus heikkeni kaikkina tarkasteluvuosina ruokintakustannusten kasvaessa 40 euroon saakka eloporoilta. Ryhmän 40–50 euroa kannattavuustulokset olivat paremmat kuin edellisessä 30–40 euron ryhmässä. (seur. s. kuva 23)

Kuva 23. Porotalousyritysten kannattavuusvaihtelu eloporokohthaisten ruokintakustannusten mukaan muodostetuissa ryhmissä poronhoitovuosina 2006/2007–2008/2009. Tulokset ovat kirjanpitoyritysten aritmeettisiä keskiarvoja.

3.5. Johtopäätöksiä

Porotalouden kannattavuus on heikko. Yrittäjätuloa jää keskimäärin alle 7 000 euroa yritystä kohti. Se riittää kattamaan vain 33 prosenttia yrittäjäperheen palkkatavoitteesta ja oman pääoman korkotuottotavoitteesta. Porotalousyritysten välillä on suuriakin kannattavuuseroja. Hyvin kannattavat yritykset ovat kooltaan suurempia kuin heikosti kannattavat. Ne tuottavat yksikköä kohti suuremman tuoton pienemmillä kustannuksilla kuin heikosti kannattavat. Keskiarvotulosten perusteella ei voi suoraan tehdä päätelmiä yksittäisen yrityksen kannattavuudesta. Yrityksen toimintaa kehitettäessä on tarkasteltava kriittisesti toimintojen kustannusvaikutuksia. Esimerkiksi investointien kustannuksia on arvioitava suhteessa niiden tuotto-odotuksiin. Sama pätee myös ruokinnan taloudellisuutta arvioitaessa.

Kirjallisuus

Tauriainen, J. 2010. Porotalouden uudistetut kannattavuuskirjanpitoluokset 2002/2003–2009/2010e. Poromies 2/2010: liite 8 s.

4. Porotalouden jatkaminen tai lopettaminen - maaseutu- uyrittäjyyden näkökulma

Leena Rantamäki-Lahtinen

MTT Taloustutkimus

4.1. Tausta

Poronhoitoalue kattaa noin kolmanneksen Suomen pinta-alasta. Hyvin suuri osa poronhoitoalueesta on Euroopan harvaanasutuinta maaseutua. Poronhoitoalueen kehityksellä on tärkeä rooli suomalaisen harvaan asutun maaseudun kehityksessä, sillä poronhoitoalueen pinta-ala kattaa noin 98 % Suomen harvaanasuttujen alueiden pinta-alasta. Harvaanasutun maaseudun uhkana pidetään huonon kehityksen kierrettä: nuoret muuttavat pois, palvelut kaikkoon, uudet työpaikat eivät riitä korvaamaan perinteisten työpaikkojen poistumaa, vanhusväestön määrä lisääntyy, mikä johtaa siihen, että kuntien taloudellinen kantokyky on kovilla (Maaseutupoliittinen yhteistyöryhmä 2007). Yritystoiminnan edistäminen ja sen kautta työpaikkojen saaminen nähdään harvaanasutun maaseudun suurimpana mahdollisuutena. Kriittisinä menestystekijöinä pidetään erityisesti paikallisten ratkaisujen tukemista, luonto- ja luonnonvarojen hyödyntämistä sekä aktiivisen elämisen mahdollisuuksien edistämistä.

Porotalous voidaan nähdä yhtenä alueen omiin resursseihin perustuvista mahdollisista vasta-voimista harvaan asuttujen alueiden uhkakuvien toteutumiseksi. Menestyvä porotalous tukee vahvasti aluetaloutta muun elinkeinorakenteen osana. Elintarviketalouden lisäksi se on merkittävä sidostoimiala mm matkailulle ja maataloudelle. Lapin maakuntasuunnitelmassa matkailu ja elintarvikeklusteri on valittu mukaan strategisesti tärkeisiin ja kehitettäviin kärkitoimialoihin (Lapin Liitto 2005). Vastaavasti Kainuun maakuntasuunnitelmassa vahvuutena nähdään erinomaiset raaka-aineet ja mahdollisuutena luonto- ja maaseutumatkailu (Kainuun työ- ja elinkeinokeskus 2006). Porotalous linkittyy tiiviisti näihin tavoitteisiin. Lappilaisen elintarviketuotannon kehittämisessä painoalana ovat Lapin erikoiselintarvikkeet ja elämyselintarvikkeet, joissa poronliha on merkittävässä asemassa ja porotalouteen liittyvää matkailua pyritään kehittämään aktiivisesti (Lapin Liitto 2005). Porotaloudella ja pohjoisten alueiden maataloudella on vahvoja rajapintoja. Porotalous on osa myös monen lappilaisen monialaisen maatalon toimintaa: porotalous on koneurakoinnin jälkeen yleisin muun yritystoiminnan toimiala. Nurmiviljely on keskeinen osa Lapin maataloutta, ja porojen talviruokinta luo osaltaan mahdollisuuksia myös alueen maataloilille (Rantamäki-Lahtinen ym. 2011). Lisäksi porotaloudella on imagomerkitystä Lapin ja koko Suomen matkailuelinkeinolle.

Porotalouden ongelmana on ollut erityisesti toiminnan heikko kannattavuus. (Rantamäki-Lahtinen et al. 2008). Yrityskoko on ollut yksi taloudellista menestystä selittävä tekijä. Porotaloudessa on meneillään rakennemuutos: poronomistajien määrä on pudonnut ja samalla yrityskoko kasvanut.

Tämän osatutkimuksen tavoitteena on kuvata menestyvien porotalousyritysten ominaispiirteitä. Menestymistä mitataan erilaisilla mittareilla, sekä jatkamisella/lopettamisella, taloudellisilla tunnusluvuilla että jossain määrin myös subjektiivisilla mittareilla. Tässä artikkelissa keskitytään porotalousyrittäjien lopettamis- ja jatkamisaikomusten kuvaukseen ja Jukka Tauriaisen artikkelissa kuvataan menestymistä objektiivisilla taloudellisilla mittareilla. Sukupolvenvaihdos on rajattu tämän artikkelin

tarkastelun ulkopuolelle, eli tässä yhteydessä ei käsitellä sukupolvenvaihdoksia eikä siihen liittyviä teemoja.

4.2. Teoreettinen tausta

Yrityksen menestymistä voidaan teoreettisesti tarkastella monestakin eri näkökulmasta. Yksi perusmittareista on yrityksen jatkaminen/lopettaminen, menestymistä mitataan yksinkertaisesti toiminnan jatkuvuudella, eli yrityksen katsotaan olevan menestynyt, mikä se pysyy toiminnassa tietyn ajanjakson ajan (Wiklund 1998, Pasanen 2003, Littunen et al. 1998, Frank et al. 2007). Toinen tapa mitata on määritellä menestyminen taloudellisten tunnuslukujen tai yrityksen kasvun näkökulmasta (Carland et al. 1984). Kun menestymistä mitataan yrittäjän näkökulmasta, on järkevää mitata sitä hänen asettamiensa tavoitteiden valossa. Maaseutuyrittäjille taloudellisten seikkojen lisäksi tärkeitä tavoitteita ovat esimerkiksi oma elämäntapa. Tässä artikkelissa menestymistä tarkastellaan porotalousyrityksen jatkuvuuden näkökulmasta.

4.3. Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineistona käytettiin MTT:n ja RKTL:n vuonna 2007 keräämää postikyselyaineistoa (N = 172), joka lähetettiin kaikkiaan 475 ruokakunnalle, kyselyn vastausprosentti oli 36. Aineistonkeruuprosessi ja kyselyn muita tuloksia on raportoitu aiemmin (mm. MTT selvityksiä 156), tässä yhteydessä esitellään kuitenkin aiemmin julkaisemattomia tuloksia. Tilastollisina analyysimenetelminä käytettiin faktorianalyysejä ja ei-parametrisia testejä.

4.4. Tuloksia

Kyselyn vastaajien keski-ikä oli 47 vuotta, 16 % vastanneista oli vastaushetkellä alle 35-vuotiaita ja 27 % yli 55-vuotiaita. Keskimäärin porokarjan koko oli 140 eloporoa. Porotalouden tulot olivat keskimäärin 32 % ruokakunnan kulutukseen / säästämiseen käytettävissä olevien rahatulojen määrästä. Peräti 67 % yrityksistä oli monialaisia, eli harjoitti porotalouden ohella myös maataloutta, jatkojalostusta matkailua tai muuta yritystoimintaa. Luku on korkea verrattuna moniin muihin toimialoihin, esimerkiksi Lapin maataloista on monialaisia noin 45 % (Juntti & Rantamäki-Lahtinen 2008). Palkkatuloja oli 12 %:lla vastanneista.

4.4.1. Jatkamisaikomukset

Tulosten mukaan alle kolmen vuoden tähtämellä noin 11 % vastaajista aikoi lopettaa porotalouden, 59 % aikoi jatkaa sitä ennallaan ja 30 % kehittää tai laajentaa. Maaseutuyrittäjyyttä koskevien aiempien tutkimusten mukaan jäähdyttelyvaihe on usein verrattain pitkä: myös tässä aineistossa 52 vastaajaa (32 %) suunnitteli toiminnan lopettamista ”lähivuosina”. Lopettamista suunnittelevat ruokakunnat poromäärältään pienempiä, vastaajat vanhempia ja porotalouden osuus ruokakunnan tuloista pienempi (taulukko 1). Lopettamista suunnittelevilla oli keskimäärin jonkin verran vähemmän poroja, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevää.

Taulukko 1. Porotalouden lopettamista suunnittelevat vs. jatkavat

Lopettamista suunnittelevat (N = 52)	Jatkavat (N = 108)	p
Vastaajien keski-ikä 50 v Ruokakunnan koko 2,3 hlö	Vastaajien keski-ikä 44 v Ruokakunnan koko 3,13 hlö	**
Suhteessa enemmän sivutoimisia: lähes puolet sellaisia, joilla porotaloudesta tulee < 25 % ruokakunnan tuloista, vain 6 vastaajalla yli 75 % ruokakunnan tuloista porotaloudesta.	Suhteessa enemmän päätoimisia: 41 % vastaajista sellaisia, että yli puolet ruokakunnan tuloista tuli porotaloudesta	**
Poromäärä ka 124 (95 % luottamusväli 85 - 162).	Poromäärä ka 153 (95 % luottamusväli 128 - 178).	
Taloudelliset seikat vaikeuttaneet porotalouden harjoittamista enemmän kuin jatkavilla (95 % luottamusväli 3,27 - 4,08, ka. 3,7)	Taloudellisten seikkojen negatiivinen vaikutus pienempi (95 % luottamusväli 2,8 - 3,4, ka. 3,1)	*

4.4.2. Syyt porotalouden lopettamiseen

Niiltä yrittäjiltä, jotka aikoivat lopettaa porotalouden harjoittamisen, kysyttiin myös lähemmin syitä näihin aikomuksiin (kysymys VII/2). Eri tekijöitä pyydettiin arviomaan 5-portaisella Likert-asteikolla (1 = tärkein tekijä, 2 = erittäin merkittävä, 3 = melko merkittävä, 4 = vähän merkitystä, 5 = ei merkitystä). Eri muuttujien keskiarvot on esitetty taulukossa 2. Erityisesti huono kannattavuus, kustannusten nousu ja tukien pienuus vaikuttivat lopettamisen suunnitteluun.

Taulukko 2. Lopettamiseen vaikuttavat tekijät

Muuttuja	Keskiarvo	Keskihajonta
ikäntyminen	2,7	1,61
sairaus	3,15	1,48
jatkajan puute	3,5	1,48
huono kannattavuus	2,21	1,18
yhteiskunnan suhtautuminen	2,86	1,31
suurin sallittu poromäärä	3,57	1,27
kustannusten nousu	1,95	0,98
työn raskaus	3,05	1,32
suurpedot	2,68	1,36
tukien pienuus	2,11	1,2
maankäytön vaikeutuminen	3,28	1,3

Lopettamisaikomuksien syihin liittyvää informaatiota pyrittiin tiivistämään eksploraatiivisen faktorianalyysin avulla. Faktorianalyysin avulla pyritään löytämään muuttujien taustalla olevia ulottuvuuksia, joita mitataan useilla eri muuttujilla (Alkula ym., 1994) ja tulkitsemaan niitä. Faktorianalyysiin valittiin kaikkiaan 9 muuttujaa. Suurpedot ja maankäytön vaikeutuminen jätettiin pois faktorianalyysistä, koska ne ovat teemaltaan yksittäisiä asioita. Ennen analyysin suorittamista muuttujille tehtiin reliabiliteettianalyysi, jonka mukaan Cronbach alpha-suure oli 0,71 eli tyydyttävä. Faktorointi tehtiin käyttäen pääakselifaktorointi-menetelmää ja rotaatioon käytettiin varimax-rotatointia. Fakto-

reiden lukumäärää määriteltäessä oletuksena oli, että mukaan analyysiin tulevien faktoreiden ominaisarvo (eigenvalue) oli yli arvon 1.

Analyysissä muodostui 3 faktoria (taulukko 3 ja liite 1). Tulkinallisesti ne ovat selkeitä: F1 kuvaa oman porotilan talouteen liittyviä tekijöitä, F2 henkilökohtaista tilannetta ja F3 yhteiskuntaan liittyvät tekijöitä. Nämä kolme ulottuvuutta kuvaavat eri asioita. Lopettamispäätökseen saattaa vaikuttaa mikä tahansa edellä mainituista, tai ne voivat myös yhdessä ajaa päätöksen tekemiseen.

Faktorianalyysin tuloksia hyödynnetään käyttämällä jatkoanalyseissa faktoripistemääriä.

Taulukko 3. Yhteenvedo faktorianalyysin tuloksista. Taulukossa on esitetty kukin muuttuja, (rotatoitujen) faktoreiden lataukset ja kommunaliteetit, ominaisarvot ja osuudet varianssista.

Muuttuja	F1	F2	F3	H2
kustannusten nousu	0,97	0,09	0,12	0,96
huono kannattavuus	0,69	-0,06	0,15	0,5
tukien pienuus	0,61	-0,18	0,24	0,46
sairaus	-0,13	0,83	0,13	0,72
ikäntyminen	-0,28	0,71	0,05	0,58
jatkaajan puute	0,06	0,65	0,02	0,43
työn raskaus	0,41	0,51	0,12	0,44
yhteiskunnan suht	0,34	-0,01	0,92	0,96
suurin sallittu poromäärä	0,11	0,38	0,54	0,45
	F1	F2	F3	yht
Alkuperäinen ominaisarvo	2,9	2,6	1	6,5
% varianssista	32,5	28,5	11,2	72,2
Rotatoitujen latausten neliösumma	2,2	2,1	1,3	5,5
% varianssista	24,2	22,9	14	61,1

4.4.3. Lopettavien ryhmät

Lopettajien joukko jakaantui kahteen taustaltaan varsin erilaiseen ryhmään: 1) alle 55-vuotiaisiin (n = 33) ja 2) 55-vuotiaisiin ja vanhempiin (n = 18). Alle 55-vuotiailla porotalouden lopettamisesta suunnittelevilla vastaajilla oli enemmän eloporoja ja porotalouden osuus ruokakunnan tuloista oli isompi kuin vanhemmilla vastaajilla. Faktoripistemäärän avulla tarkasteltuna ryhmät erosivat toisistaan kahdella ulottuvuudella tilastollisesti merkitsevästi (taulukko 4): oman porotilan taloudellisen tuloksen ja oman henkilökohtaisten tilanteensa vuoksi. Nuoremmat kokivat oman tilan taloudellisen tilanteen heikommaksi kuin yli 55-vuotiaat, vanhempien vastaajien kohdalla lopettamisaikomukseen vaikuttivat erityisesti henkilökohtaiset syyt. Lisäksi nuoremmat, lopettamisesta suunnittelevat kokivat yhteiskuntaan liittyvien syiden (suurin sallittu poromäärä, yhteiskunnan suhtautuminen) vaikuttavan lopettamispäätökseen enemmän kuin vanhemmat. Nuoremmilla oli myös jossain määrin enemmän poroja ja porotalouden osuus ruokakunnan tuloista oli hieman enemmän kuin vanhemmilla vastaajilla. Viimeksi mainitut muuttajat eivät kuitenkaan eronneet tilastollisesti merkitsevällä tasolla.

Taulukko 4. Alle 55-vuotiaat lopettamista suunnittelevat vs. yli 55-vuotiaan lopettamista suunnittelevat.

Alle 55 vuotiaat lopettamista suunnittelevat	yli 55 vuotiaat lopettamista suunnittelevat	p
Poromäärä 127 (ka) Porotalouden osuus ruokakunnan tuloista 40 %	Poromäärä 112 (ka) Porotalouden osuus ruokakunnan tuloista 23 %	
F1 taloudelliset syyt 0.1 F2 henkilökohtaiset syyt -0.58 F3 yhteiskunta 0.19	F1 taloudelliset syyt -0.28 F2 henkilökohtaiset syyt 0.49 F3 yhteiskunta 0.06	** **

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Jatkoanalyysissa verrattiin alle 55-vuotaita, jotka aikoivat jatkaa porotalouden harjoittamista ja niitä alle 55-vuotiaita vastaajia, jotka aikoivat lopettaa porotalouden harjoittamisen. Jatkavien ryhmä näki porotalouden taloudellisen tilanteen positiivisempänä ($p < 0.05$), heillä oli jonkin verran enemmän poroja, ruokakunnan koko oli isompi ja porotalouden osuus ruokakunnan tuloista oli isompi ($p < 0.01$). Jatkavissa oli myös useammin porotalouden tutkinnon suorittaneita (57 % vastanneista) kuin lopettamista suunnittelevissa (40 % vastanneista).

4.5. Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Tämän tutkimuksen osion tavoitteena on kuvata menestyvien porotalousyritysten ominaispiirteitä. Menestymistä mitattiin tässä artikkelissa lopettamis-/jatkamisaikomuksilla. Koska tavoitteena oli kuvata menestymistä toiminnan jatkamisen suhteen, sukupolvenvaihdoksiin liittyvä tematiikka rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle.

Porotalous on yksi osa pohjoisten harvaanasuttujen alueiden elinkeinorakennetta. Harvaanasutuilla alueiden kannalta kriittistä on nimenomaan riittävien toimeentulomahdollisuuksien olemassaolo. Tämän aineiston porotalousyrityksistä kaksi kolmasosaa oli monialaisia, eli porotalous oli osa omistajan yrityspaletteja. Vaikka porotalous ei olisikaan yrityksen päätoimiala, se voi tuoda juuri tarvittavan lisäarvon tai tulon muulle toiminnalle, ja näin osaltaan tulee pohjoisten alueiden elinvoimaisuutta.

Poronomistajien määrä on pudonnut viime vuosikymmeninä, samaan aikaan porotilojen koko on kasvanut. Tulokset tukevat osaltaan aiemmin saatua kuvaa porotalouden muutoksesta. Iäkkäämmät poromiehet lopettavat, eikä tilalle välttämättä ole jatkajaa. Lopettamista suunnittelevilla poronomistajilla on vähemmän poroja kuin niillä, jotka aikovat jatkaa poronhoitoa. Tässä aineistossa lopettamista suunnittelevissa oli kuitenkin myös suhteellisen paljon vastaajia, jotka eivät olleet lopettamassa toimintaa ikääntymisen vuoksi. Heillä lopettamisaikomuksessa korostuivat talouteen liittyvät asiat: heikko kannattavuus ja kustannusten nousu. Lopettavien ryhmä näki porotalouden taloudellisen tilanteen negatiivisempänä. Heillä oli jonkin verran vähemmän poroja ja porotalouden osuus ruokakunnan tuloista oli pienempi kuin niissä yrityksissä, joissa poronhoitoa aiottiin jatkaa. Jatkavissa yrityksissä oli myös useammin porotalouden tutkinnon suorittaneita (57 % vastanneista) kuin lopettamista suunnittelevissa (40 % vastanneista). Osaamisen kehittäminen voidaankin nähdä yhtenä kriittisenä tekijänä, jolla porotalousyritysten menestymistä voi tukea.

Kirjallisuus

- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 1994. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY. Helsinki. 318 s. ISBN 951-0-19286-4
- Frank, H. , Lueger, M. & Korunka, C. 2007. The significance of personality in business start-up intentions, start-up realization and business success. *Entrepreneurship & Regional Development* 19: 227-251.
- Carland, J.W., Hoy, F., Boulton, W.R. & Carland, J.A.C. 1984. Differentiating Entrepreneurs from Small Business Owners: A Conceptualization. *The Academy of Management Review* 9: 354-359.
- Juntti, L., Rantamäki-Lahtinen, L. 2007. Muutoksesta mahdollisuus? Yleiskatsaus Lapin maatalojen kehittämisen ja toimialamuutosten reunaehdoista. In: Lauri Juntti & Leena Rantamäki-Lahtinen. *Monialaisuus maaseutuyrityksen mahdollisuutena. MTT:n selvityksiä* 145: 6-42.
- Kainuun työ- ja elinkeinokeskus 2006. Elinvoimainen ja uudistuva maaseutu Kainuun alueellinen maaseutustrategia. TE-keskus. 1-25 p. Littunen et al. 1998, Frank et al. 2007
- Lapin Liitto 2005. Eläköön Lappi. Lapin maakuntasuunnitelma 2022. A17/2005. Lapin Liitto. Rovaniemi: 1-30 p.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2007. Elinvoimainen maaseutu – ministeriöiden vastuut ja alueellinen kehittäminen, Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2007–2010. 1st ed. Sisäasiainministeriön julkaisuja 19/2007, alueiden kehittäminen. Edita prima. Helsinki: 1-42 p.
- Littunen, H., Storhammar, E. & Nenonen, T. 1998. The survival of firms over the critical first 3 years and the local environment. *Entrepreneurship & Regional Development* 10: 189-202.
- Pasanen, M. 2003. In search of factors affecting SME performance: the case of Eastern Finland. *Kuopion yliopiston julkaisuja* 1. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Rantamäki-Lahtinen, L. 2008. Porotalouden taloudelliset menestystekijät. *MTT:n selvityksiä* 156: 129 s
- Rantamäki-Lahtinen, L., Hannula, A., Juusola, J., Kuha, R., Pelimanni, T., Saarela, A., Siitonen, K., Uusitalo, M., Vihinen, H. 2011. Vain muutos on pysyvää : Lapin maatalousyrittäjien näkemyksiä tulevaisuuden toimintaympäristöstä ja omista eväistään vastata muutoksiin. *MTT Raportti* 15: 51 s.
- Wiklund, J. 1998. Small firm growth and performance; entrepreneurship and beyond. Jönköping, Sweden: Jönköping International business school

Liite

Faktorianalyysin tulostaulukot

	Initial	Extraction
ikäntyminen	0,506	0,582
sairaus	0,561	0,72
jatkaajan puute	0,385	0,429
huono kannattavuus	0,58	0,499
yhteiskunnan suht	0,456	0,958
suurin sallittu poromäärä	0,42	0,453
kustannusten nousu	0,69	0,964
työn raskaus	0,492	0,44
tukien pienuus	0,432	0,458

Total Variance Explained

Factor	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,926	32,514	32,514	2,623	29,14	29,14	2,179	24,209	24,209
2	2,564	28,49	61,004	2,143	23,813	52,953	2,064	22,935	47,144
3	1,007	11,191	72,196	0,736	8,178	61,131	1,259	13,986	61,131
4	0,703	7,811	80,007						
5	0,489	5,43	85,437						
6	0,462	5,138	90,575						
7	0,361	4,011	94,586						
8	0,302	3,354	97,939						
9	0,185	2,061	100						

	Factor		
	1	2	3
kustannusten nousu	0,885	-0,214	0,367
yhteiskunnan suht	0,754	-0,007	-0,624
huono kannattavuus	0,632	-0,263	0,174
tukien pienuus	0,586	-0,337	0,028
työn raskaus	0,509	0,36	0,226
suurin sallittu poromäärä	0,457	0,39	-0,303
sairaus	0,141	0,835	0,049
ikäntyminen	-0,05	0,761	0,019
jatkaajan puute	0,195	0,596	0,187

Liite

Faktoriansalyysin tulostaulukoita

	Factor		
	1 talous	2 henkilökohtainen tilanne	3 politiikka
kustannusten nousu	0,97	0,089	0,119
huono kannattavuus	0,688	-0,063	0,145
tukien pienuus	0,607	-0,182	0,236
sairaus	-0,129	0,828	0,135
ikäntyminen	-0,278	0,709	0,053
jatkaajan puute	0,056	0,652	0,016
työn raskaus	0,41	0,508	0,115
yhteiskunnan suht	0,342	-0,011	0,917
suurin sallittu poromäärä	0,115	0,384	0,541

Factor Transformation Matrix

Factor	1	2	3
1	0,829	0,216	0,515
2	-0,322	0,939	0,124
3	0,457	0,269	-0,848

5. Strategisella liittoutumalla kilpailukykyä porotalouteen

Jussi Tuomisto

MTT Taloustutkimus

5.1. Johdanto

Poronlihan hyvästä imagosta ja muihin lihatuotteisiin verrattuna korkeammasta lihan hinnasta huolimatta useimmilla porotiloilla ei ole mennyt taloudellisesti kovin hyvin ja poronlihan markkinointiin on liittynyt lukuisia ongelmia (Tauriainen ym. 2008). Raaka-aine on haluttua, mutta tuottajat eivät ole pystyneet hyödyntämään neuvotteluasemaa ostoliikkeiden kanssa, sillä tuottajien hajanaisuus ja epäyhtenäisyys on heikentänyt niiden markkinavoimaa. Epäyhtenäisyys on johtanut myös siihen, että pääosa kuluttajalle myytävän poronlihan hinnasta jää kaupalle, tukkuportaalle ja jalostajalle ja alkutuottaja on joutunut saamaansa hintaan nähden kantamaan hintavaihtelusta johtuvan ylisuuren hintariskin (Tuomisto ym. 2008). Raaka-aineen niukan saatavuuden takia yritykset ovat olleet pieniä ja perustuneet usein oman tuotannon tai lähialueen tuottajien lihan jalostukseen. Hintakilpailua on kuitenkin melko vähän. Poronlihatuotteiden markkinoilla onkin ominaisuuksia, joita voidaan pitää tyypillisinä epätäydelliselle, oligopoliselle kilpailulle: määräävä markkina-asema on 3–4 poroa jalostavalla yrityksellä (Stackelbergin oligopolimalli). Tällöin kollusiivinen käyttäytyminen hintakilpailun välttämässä on verrattain helppoa (Shepherd 1990).

Strategisella liittoutumalla, paliskuntien välisellä yhteistyöllä, poromiehet voisivat saada markkinoilta paremman neuvotteluaseman ja samalla korkeamman hinnan poronlihasta. Tässä tutkimuksessa mallinnetaan, miten strategisella liittoutumalla (Strategic alliance) poromiehet voisivat saada paremman neuvotteluvoiman, ja miten se vaikuttaisi poronlihan hintariskeihin. Strategisella liittoutumalla poronliha myydään yhteismyyntinä usealle ostajalle, jotka kukin ostaa poronlihaa erilaiset määrät ja maksa eri hinnan. Hinta kootaan yhteiseen pooliin (poolihinnoittelu) ja jaetaan tasan kaikkien poronlihaa tuottaneiden poronmistajien kanssa teurastettujen poromäärien mukaan.

5.2. Aineisto ja menetelmät

Tämän tutkimuksen tutkimusaineisto perustuu tilastokeskuksen hintatietoihin, tullin tuontitietoihin, paliskuntain yhdistyksen tilastoihin, kvalitatiiviseen syvähaastattelututkimukseen (Grönfors 1982), jossa haastateltiin kuutta poronlihan jatkojalostajaa, kahta poronlihateurastamon edustajaa ja lukuisia poromiehiä sekä aikaisempiin tutkimuksiin (mm. Tuomisto ym. 2008; Saarni ym. 2008). Teoreettinen analyysi perustuu yritysten panoskysynnän teoriaan. Stonen (1954) mukaan hyödykkeiden kysyntä voidaan mallintaa erikseen yhtälö yhtälöltä tarjontaketjussa. Menetelmänä käytettiin dynaamiseen kysyntäsystemiin perustuvaa analyysiä (Deaton & Muellbauer 1980) sekä yritysten panoskysyntäanalyysiä (Shepherd 1990) epätäydellisessä kilpailutilanteessa (Salanié 1990; Philips 1998).

Kysyntäanalyysin dynaaminen regressiomalli on muotoa:

$$\ln q_{it} = \alpha_i + \theta_i \ln q_{i(t-i)} + \beta_{i1} \ln(x_t / P_t) + \beta_{i2} \ln(x_{t-1} / P_{t-1}) + \sum \gamma_{ij}^* \ln p_{jt} + \sum \gamma_{ij}^* \ln p_{j(t-1)}$$

ja hintaennustemalli:

$$\ln p_{it} = \alpha_i + \theta_i \ln p_{i(t-i)} + \beta_{i1} \ln(x_t / P_t) + \beta_{i2} \ln(x_{t-1} / P_{t-1}) + \Sigma \gamma_{ij}^* \ln p_{jt} + \Sigma \gamma_{ij}^* \ln p_{j(t-1)}$$

missä q on määrä ja p hinta.

5.3. Tulokset ja johtopäätökset

Poronlihan määrillä painotettu keskihinta oli kaudella 2008–2009 huipussaan, 6,39 euroa/kg. Se oli kahdessa vuodessa noussut 42 prosenttia. Poronlihan hinta laski hieman kaudella 2009–2010, mutta hintataso oli edelleen aikaisempia vuosia korkeampi. Viime vuosina poronlihan tuotantomäärä on jonkin verran vaikuttanut hintaan, mutta pitkällä aikavälillä määrät eivät ole hintaan vaikuttaneet.

Taulukko 5. poronlihan teurasmäärät ja tuottajahinnat vuosilta 2006–2010.

Jatkojalostajien ostama poronliha	2006–2007	2007–2008	2008–2009	2009–2010
Ostettu poromäärä (kpl)	68 125	60 646	57 817	59 542
Määrillä painotettu keskihinta (€/kg)	4,50	5,30	6,39	6,25
Painottamaton keskihinta (€/kg)	4,53	5,34	6,46	6,55
Hintavaihtelu (€/kg)	4,00–4,90	4,70–5,96	5,85–7,64	5,80–7,82
Keskihajonta (€/kg)	0,16	0,21	0,28	0,40
Mediaanihinta (€/kg)	4,55	5,44	6,55	6,60
Moodihinta (€/kg)	4,37	5,10	6,55	6,60
Teurastuksesta saatu tulo teurastamolle (€/kg)	0,11	0,13	0,21	0,04
Sopimuslisä (€/kg)	0,06	-0,02	0,10	0,01
Muu poronlihan käyttö (Porojen määrä)				
Suoramyynti, määrät (kpl)	26 076	22 039	25 942	27 456
Poronomistajien oma lihankäyttö (kpl)	13 058	9 634	17 212	16 749
Yhteensä (teurastettu poromäärä, kpl)	107 259	92 319	100 971	103 747

Poronlihan jatkojalostajien ostama vuotuinen poromäärä on vaihdellut 60 000 kappaleen kummankin puolen. Samoin hinta on vaihdellut ja hajonta on lisääntynyt hinnan noustessa. Pitkäaikaisissa tuotantosopimuksissa poronlihan tuottaja on voinut saada pienen sopimuslisän poronlihan hinnasta. Sopimuslisä ei ole kuitenkaan ollut riittävä kannustamaan poronomistajia pitkäaikaisiin sopimuksiin. Kaudella 2007–2008 sopimushinta on ollut jopa alle markkinahinnan. Haastattelujen mukaan juuri sopimushinnan alhaisuus sekä laatulisien puute ovat olleet syitä, miksi sopimustuotanto ei ole ollut kiinnostava (Tuomisto & Jauhiainen 2008).

Muiden eläinten lihan hinnan muutokset eivät myöskään kovin paljon vaikuttaneet poronlihan kysyntään ja hintatasoon. Eri lihoista lampaanlihan ja naudanlihan hinnat vaikuttivat eniten poronlihan hintaan. Taulukossa 5 on esitetty poronlihan ja tärkeimpien substituuttien tuontimäärät ja hinnat, ja taulukossa 6 on poronlihan tuottajahintaan vaikuttavat tekijät ja niiden kertoimet. Lampaan liha oli selvä substituutti, eli korvaava tuote poronlihalle. Ilmeisesti sekä ravintolat että kuluttajat

vertailevat ostopäätöksissään poronlihan ja lampaan lihaa toisiinsa. Sen sijaan saksanhirven hinnalla ei näyttänyt olevan kovin suurta merkitystä poronlihan kysyntään, eli ne eivät olisi täydellisiä substituitteja. Haastattelujen mukaan saksanhirvi painottuu erilaisiin kohteisiin kuin poronliha. Myöskään poronlihan tuontihinta eikä tuontimäärä vaikuttanut suomalaisen poronlihan tuottajahintatasoon. Poronlihan tuontihinta oli keskimäärin yli kaksinkertainen tuottajahintaan verrattuna. Poronlihan kymmenen vuoden keskiarvo tuottajahinnassa oli 5,09 euroa/kg, kun keskimääräinen tuontihinta oli 10,95 euroa/kg.

Taulukko 6. Poronlihan ja eräiden muiden lihatuotteiden hinnat ja tuontimäärät. Hinnat on indeksoitu vuoteen 2007

Vuosi	Poronlihan teurasmäärä (Milj. kg)	Naudanlihan hinta (€/kg)	Sianlihan tuottajahinta (€/kg)	Lampaanlihan tuottajahinta (€/kg)	Broilerin tuottajahinta (€/kg)	Poronlihan hinta Suomessa (€/kg)	Poronlihan tuontihinta (€/kg)	Saksanhirven tuontihinta (€/kg)	Poronlihan tuontimäärä (kg)	Saksanhirven tuontimäärä (kg)	Indeksi
2002	2,34	2,67	1,66	1,85	1,31	6,05	12,92		78 357	0	1539
2003	2,60	2,52	1,51	2,01	1,34	5,84	13,70	11,25	73 367	156 146	1563
2004	2,55	2,40	1,25	1,95	1,31	4,37	9,55	5,71	111 681	195 091	1577
2005	2,86	2,39	1,30	2,09	1,29	4,14	8,94	9,99	166 289	304 863	1580
2006	2,83	2,51	1,39	2,14	1,25	4,62	10,60	5,96	144 786	445 309	1594
2007	2,65	2,50	1,30	2,09	1,14	4,50	9,19	7,67	272 323	366 656	1662
2008	2,30	2,48	1,30	2,08	1,12	5,07	11,24	6,88	186 948	2 471 213	1738
2009	2,50	2,54	1,36	1,99	1,51	5,83	11,49	4,13	155 037	1 551 339	1822

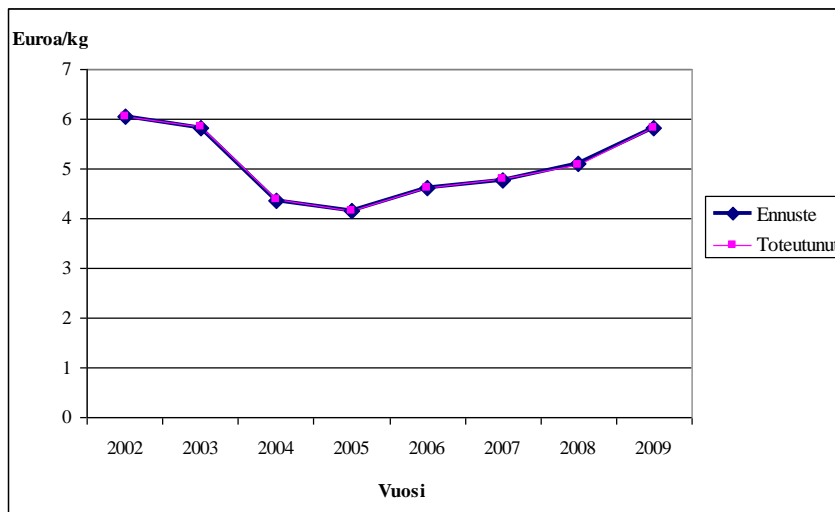
Taulukko 7. Poronlihan tuottajahintaan vaikuttavat tekijät. Log-lineaarisen regressiomallin tulokset.

Selittävä tekijä	Kerroin	t-arvo	p-arvo
Vakio	-13,15	0,712	0,034
Poronlihan tuotantomäärä	0,00	0,000	0,031
Naudanlihan hinta	7,53	0,313	0,026
Lampaanlihan hinta	2,34	0,115	0,031
Poronlihan tuontihinta	-0,01	0,015	0,721
Saksanhirven tuontihinta	0,11	0,007	0,041
Siipikarjan hinta	0,26	0,189	0,398

Muut mallia kuvaavat arvot:

$R^2 = 0,9999$; Vapausasteilla korjattu $R^2 = 0,9987$; F-testisuure = 892

D-W-testisuure = 2,803; P-arvo = 0,025

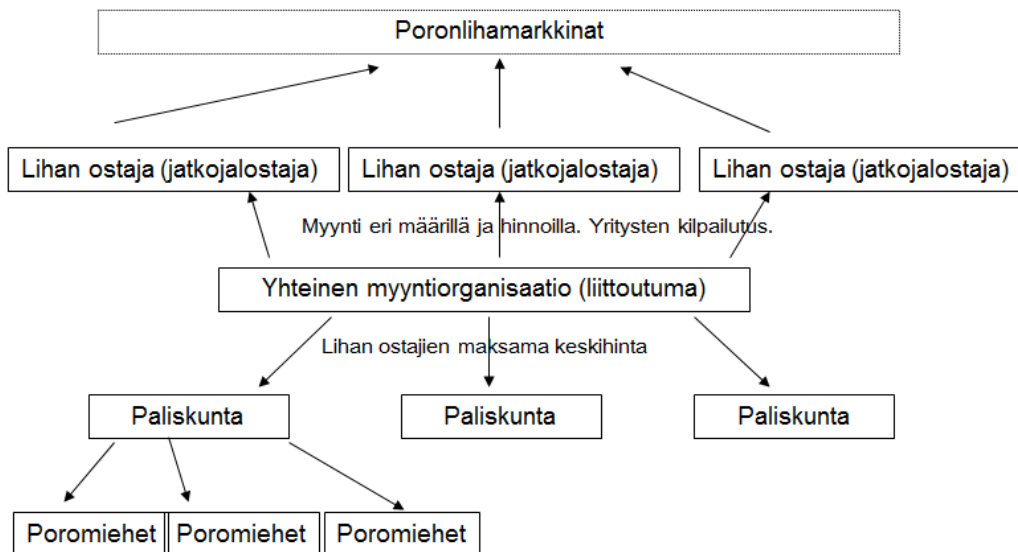

Kuva 24. Mallin mukaan ennustettu ja toteutunut poronlihan hinta vuosina 2002–2009.

Mallin mukaan D–W-indeksi oli hieman korkea (yli 2,55), joka viittaa autokorrelaatioon. Autokorrelaatiota voidaan vähentää muuttujia lisäämällä tai poistamalla. Yhdenkin muuttujan poistaminen tai lisääminen olisi kuitenkin vaikuttanut merkittävästi selitysasteeseen.

Poron lihaa halutaan ostaa sen korkeasta kuluttajahinnasta huolimatta. Poronlihan kasvattajat ovat kuitenkin vasta viimeisen parin vuoden aikana päässeet itsekkin osalliseksi poronlihan korkeasta hintatasosta. Syynä tähän näyttää olevan kilpailun kiristyminen poronlihan jalostuksessa: monet pienet yritykset ovat investoineet pitkälle kehitettyyn erikoistumiseen ja korkeaan laatuun. Monet pienet yritykset eivät kuitenkaan kykene ostamaan kovin suuria määriä poronlihaa, mutta maksavat ostamastaan korkealaatuisesta poronlihasta hieman muita yrityksiä korkeamman hinnan.

Strategisella liittoutumalla poromiehet tai paliskunnat myyvät poronlihan yhteisenä myyntinä ja kilpailuttavat poronlihan ostajat. Strategisen liittoutuman mallissa poronliha myydään kilpailutuille yrityksille, ja myynnistä saatu rahasumma kerätään yhteen pooliin. Kerätty rahasumma jaetaan poronmistajille heidän teuraaksi myymiensä porojen lihapainon mukaan. Kuvassa 1 on esitetty kaaviokuva strategisesta liittoutumasta.

Kuva 25. Strategisen liittoutuman kaaviokuva.

Mallinnuksen mukaan poronlihan hinta voisi olla 4,8 prosenttia korkeampi kuin vapailla markkinoilla ilman, että poronlihan hinnalla olisi vaikutusta kysyttyyn määrään. Poronlihan hinnan nostamisen takia monet pienet poronlihaa jalostavat yritykset lopettavat kannattamattomana toimintansa. Näin on viime vuosina käynytkin, kun poronlihan hinta on noussut. Vielä vuonna 2007 poronlihaa jalosti 22 yritystä. Vuonna 2010 jalostavia yrityksiä oli enää 13.

Poronomistajat voisivat vuosittain hyötyä strategisesta liittoutumasta noin 450 000 euroa vuodessa. Toisaalta vaihdantakustannuksia muodostuu liittoutuman hallintaan ja ylläpitoon. Olennainen ongelma on niin sanottu peitelty toiminnan ongelma (moral hazard problem), jossa yhdellä tai useammalla yrityksellä on kannustin myydä poronlihaa ohi sopimuksen. Lyhyen ajan (kertaluonteinen) hyöty sopimuksen noudattamatta jättämisessä on mallinnuksen mukaan 19 prosenttia poronlihan hinnassa. Riskinä kertaluonteisessa hyödyssä on kuitenkin sopimuksen menettäminen tulevaisuudessa.

Kirjallisuus

- Deaton, A. S. and J. Muellbauer 1980. An Almost Ideal Demand System, *American Economic Review*, 70, 312-326.
- Grönfors, M 1982. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. WSOY, Porvoo. 233 s.
- Just, R. E., Hueth D. L. and Schmitz, A. 1982. *Applied welfare economics and public policy*. Prentice-Hall: Engelwood Cliffs. 491 s.
- Phlips, L. 1988. *The economics of imperfect information*. Cambridge: Cambridge University Press 281. s.
- Saarni, K., Tuomisto, J., Setälä, J., Honkanen, A. 2008. Poronlihan hintakehitys. In: Leena Rantamäki-Lahtinen (ed.). *Porotalouden taloudelliset menestystekijät*. MTT:n selvityksiä 156: 96-97.
- Salanié, B. 1997 *The economics of contract: a primer*. Cambridge, MA: MIT Press. 223 s.
- Shepherd, W. G. (1990) *The Economics of Industrial Organization*, Third Edition. Prentice-Hall: Engelwood Cliffs. 566 s.

- Tauriainen, J. 2008. Porotalouden taloudelliset menestystekijät - Porotalouden kannattavuuskehitys ja sen ennustaminen. In: Poropäivät 2008 : Kaamanen 24.- 25.4. : kooste poropäivien esitelmätiivisteistä ja tauluesityksistä. p. 8-9.
- Tuomisto, J., Jauhiainen, L. 2008. Poronlihan sopimustuotanto. In: Rantamäki-Lahtinen, Leena (toim.). Porotalouden taloudelliset menestystekijät. MTT:n selvityksiä 156: 100-109.

6. Johtopäätökset

Mauri Nieminen, Leena Rantamäki-Lahtinen, Kaija Saarni, Jukka Tauriainen ja Jussi Tuomisto

Poronhoitoalueen kehityksellä on tärkeä rooli suomalaisen harvaan asutun maaseudun kehityksessä. Menestyvä porotalous tukee vahvasti aluetaloutta muun elinkeinorakenteen osana. Elintarviketalouden lisäksi se on merkittävä sidostoimiala mm. matkailulle ja maataloudelle. Tämän lisäksi suuri osa porotiloista on monialaisia, eli porotalouden lisäksi harjoitetaan myös muuta yritystoimintaa, kuten matkailua, maatalotta. Porotalous voi siis olla ruokakunnan toimeentulon kannalta olennainen elementti, vaikka poronhoito ei olisikaan päätoimista.

Porotalouden kannattavuus on säilynyt heikkona, mikä on alan keskeinen ongelma. Porotalousyritysten välillä on kuitenkin merkittäviä eroja. Hyvin kannattavat yritykset ovat poromäärältään suurempia kuin heikosti kannattavat. Hyvin kannattavat yritykset saavat eloporoa kohti enemmän tuottoa ja lisäksi niiden tuotantokustannukset eloporoa kohti laskettuna ovat alhaisemmat. Heikosti kannattavien yritysten ongelmana ovat erityisesti korkeat eloporokohtaiset tuotantokustannukset.

Porojen lisäruokinta on yleistynyt viime vuosina lähes koko poronhoitoalueella. Ruokinnalla on todennäköisesti ollut positiivinen vaikutus teuraspainoihin ja vasatuottoon, mutta samalla tuotantokustannukset ovat nousseet. Ruokintakustannusten kasvu heikentää kannattavuutta, ellei samanaikaisesti pystytä kasvattamaan myös tuottoja. Heikko kannattavuus, korkeat tuotantokustannukset, petovahingot tai muut taloudelliset seikat saattavat johtaa siihen, että moni eläkeikä nuorempi porotalousyrittäjä on halukas luopumaan elinkeinostaan. Taloudelliset reunaehdot edistävät porotalouden rakenteellista kehitystä: yrityskoko kasvaa ja poronomistajien määrä laskee.

Porotaloutta ohjataan pääasiassa maatalouspoliittisin tukitoimenpitein ja laidunnusrajoituksin. Poliitiikka on osittain saavuttanut tavoitteensa: porotalousyritysten koon kasvu ja käyttöön otettu eloporotuki ovat parantaneet mahdollisuuksia yritysten kannattavuuden paranemiselle. Suurimpien porotalousyritysten kannattavuus on pysynyt viime vuosina tyydyttävällä tasolla. Sen sijaan laidunten kunnan säilymistä laidunrajoitukset ja lisäruokinta eivät ole pystyneet turvaamaan, sillä suuressa osassa poronhoitoaluetta laitumet ovat heikentyneet. Laidunten ravinnontuotantokyvyn lasku on todennäköisesti merkittävä syy siihen, että porotalousyritysten kannattavuus on korkeiden yksikkökustannusten takia säilynyt heikkona eloporotuesta huolimatta.

Maatalouslähtöisen panostukipolitiikan soveltaminen porotalouteen on ongelmallista. Kuten maatalouden, myös nykyisen porotalouspolitiikan tavoitteena on yritysten kannattavuuden parantaminen. Elinkeinonharjoittajien toimeentuloa pyritään vahvistamaan alentamalla tuotantokustannuksia panostuen avulla ja edistämällä yrityskoon kasvua. Mahdollisuudet tuotannon kasvattamiseen ja yksikkökustannusten laskemiseen ovat porotaloudessa tiukkojen laidunrajoituksen takia vaikeasti toteuttavissa. Jos taloudelliset seikat ohjaavat voimakkaasti porotalouden kehitystä, tulee poronomistajien määrä todennäköisesti entisestään laskemaan ja harvaanasutun pohjoisen maaseudun elinvoimaisuus heikkenemään. Nykyisessä muodossaan panostuki ei huomioi porontuotantoalueiden heterogeenisuutta. Vaikka tuotantokustannukset vaihtelevat luonnonlaidunten ravinnontuotantokyvyn, poronhoitotapojen ja luonnonolojen suhteen olennaisesti, ei panostuki huomioi vaihtelevia tuotantokustannuksia. Se ei jousta olosuhteiden mukaan eikä kompensoi heikoimpien yritysten korkeita tuotannonkustannuksia. Tämän takia tuki edistää samankaltaista kehitystä kuin maataloudessa: yksiköiden koko kasvaa ja lukumäärä vähenee.

Nykyinen politiikka voi aiheuttaa sen, että tulevaisuudessa porotalous muistuttaa yhä enemmän maatalouden kotieläintuotantoa. Viime vuosina maatalouden ja porotalouden yhteistyö on kasvanut ja rajapinnat vahvistuneet. Maatalouden tukipolitiikan ansiosta nurmiviljely on lisääntynyt ja siitä saatu porojen lisäravinnon tarjonta on kasvanut. Entä tuleeko porotalouden tukiriippuvuus samalla kasvamaan? Eloporotuen osuus yritysten kokonaistuotosta on asettunut alle 20 %:iin, ja se on jäänyt huomattavasti naudanlihantuotantoa alemmas. Tuen tarve riippuu yritysten kustannustasosta ja poronlihan myyntihinnasta. Porotalouden kansallisella ohjauksella voidaan vaikuttaa yksikkökustannusten kehittymiseen, mutta ohjauskeinojen vaikutus poronlihan hinnan muodostukseen jää vähäiseksi.

Tukipolitiikan ohella elinkeinon kehittämisessä on tärkeää panostaa porotalousyrittäjien osaamiseen. Korkea ammatillinen ja liikkeenjohdollinen osaaminen tukee yrittäjiä toimintaympäristön muuttuessa ja erityisesti yksikkökoon kasvaessa voimakkaasti. Maatalouden puolella on jo esimerkkejä siitä, että yrityskoon kasvaessa viljelijän taidot eivät ole kasvaneet toiminnan mukana ja tästä on seurannut isoja taloudellisia ongelmia. Laajentaminen kasvattaa riskejä, vaatii muutoksia niin tuotantoteknologiassa kuin itse toiminnan organisoinnissakin ja se vaatii usein myös isoja investointeja. Yrittäjällä täytyy olla riittävästi osaamispääomaa muutosten läpivientiin ja toimintaympäristön muutosten ennakkointiin.

Poronlihan hyvästä imagosta ja muihin lihatuotteisiin verrattuna korkeammasta lihan hinnasta huolimatta useimmilla porotalous on ollut heikosti kannattavaa. Raaka-aine on haluttua, mutta tuottajat eivät ole pystyneet hyödyntämään neuvotteluasemaa ostoliikkeiden kanssa. Poronlihan tuottajahinta voisi nousta ilman, että ostoliikkeet alkaisivat käyttää korvaavia tuotteita kovin suuressa määrin. Poronlihan tuontihinta on ollut selvästi korkeampi kuin poronlihan hinta Suomessa, eikä saksanhirven hinnalla olevan kovin paljon vaikutusta poronlihan rakka-aineen kysyntään. Lampaanliha ja naudanliha olivat selviä substituutteja poronlihalle. Syy löytyy ravintolakulttuurista: ravintoloiden menuvalikoimassa naudanlihan ja lampaanliha ovat poronlihan substituutteja, mutta saksanhirveä käytetään pääasiassa suurkeittiötuotannossa. Poronlihan tuottajat voisivat parantaa markkina-asemaansa strategisella liittoutumalla. Strategisen liittoutuman avulla poronlihantuottajat voisivat nostaa poronlihan tuottajahintaa ja tasata markkinariskejä.